

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyriľometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Bakalářská práce

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce**

Charitativní a sociální práce

Nela Knapová

Pohled pěstounů na kvalitu zprostředkování a přípravy na pěstounství

Bakalářská práce

Vedoucí práce: ThLic. Michal Umlauf, Ph.D.

2023

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jsem přitom jen uvedené prameny a literaturu.

V Lomnici nad Popelkou dne 6.11.2023

Nela Knapová, DiS.

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce ThLic. Michalu Umlafovi, Ph.D. za vstřícnost, cenné rady, podporu a obětovaný čas v průběhu psaní mé práce. Dále poděkování patří pěstounkám za jejich ochotu podílet se na mém výzkumu. Velké díky také patří celé mé rodině, za podporu ve studiu, mému příteli T. za tolik potřebnou psychickou oporu a v neposlední řadě také mým kolegům – terénním sociálním pracovníkům.

OBSAH

ÚVOD	5
TEORETICKÁ ČÁST.....	7
1 PŘEDSTAVENÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE	7
1.1 Formy pěstounské péče	8
1.2 Pěstouni a pěstounské děti.....	10
1.3 Psychický vývoj dětí v pěstounské péči	12
1.4 Biologická rodina pěstounů a pěstounských dětí	14
2 PROCES ZPROSTŘEDKOVÁNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	17
3 ROLE SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA.....	21
VÝZKUMNÁ ČÁST	23
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	23
4.1 Formulace hlavního výzkumného cíle	24
4.2 Výzkumné otázky.....	25
4.3 Vzorek participantů a průběh výzkumu	25
4.4 Reflexe etických rizik a rizika zvolené výzkumné strategie	26
5 KAZUISTIKY	28
5.1 Kazuistika 1: Dlouhodobá pěstounská péče.....	28
5.2 Kazuistika 2: Pěstounská péče na přechodnou dobu.....	31
6 DISKUZE.....	36
ZÁVĚR.....	40
BIBLIOGRAFICKÝ SEZNAM.....	42
SEZNAM ZKRATEK.....	46
ANOTACE.....	47

ÚVOD

U náhradní rodinné péče se jedná o nevyčerpatelné a aktuální téma, které se neustále vyvíjí a prochází nejenom právními změnami. Pěstounská péče (dále PP) poskytuje v této oblasti nepostradatelnou péči o děti, které nevyrostají se svými biologickými rodiči a dává jim naději pro šťastný budoucí život. V dnešní době se společnost začíná více věnovat nejenom fyzickému, ale také sociálnímu a emocionálnímu vývoji dětí. Víme, že dítě potřebuje kromě stravy a zázemí také zajistit zdravý psychický vývoj, k čemuž je třeba vztah a vazba k pečující osobě, což nabízí PP. Cílem mé práce je zjistit, jakým způsobem pěstouni vnímají proces zprostředkování, jak vnímají kvalitu přípravy, zda mají dostatečnou oporu ze strany sociálních pracovníků, a co jim případně chybí.

Jelikož pěstounské děti často trpí psychickou deprivací, je třeba zajistit skutečně kvalitní péči. K zárukám kvality péče od pěstounů by měl být jejich důkladný výběr a kvalitní příprava, i následné vzdělávání. Nezanedbatelná je však také jejich podpora, aby případné potíže mohli efektivně řešit. V této práci se tedy snažím především zjistit, zda tento systém funguje a zda pěstouni mají vše, co ke kvalitní péči o děti potřebují.

Důležitou oblastí sociální práce s rodinou je také podpora náhradního rodičovství, proto je zde klíčová spolupráce se sociálními pracovníky, neboť je s nimi pěstoun v častém kontaktu a doprovází jej na celé cestě pěstounstvím. Aby byla tato spolupráce dobře nastavená, je třeba znát kompetence a možnosti všech stran, stejně jako umět pracovat se zpětnou vazbu, o kterou je třeba se aktivně zajímat.

Při vytváření struktury této práce jsem se především držela svého cíle, dle kterého jsem volila vhodné zdroje. Čerpala jsem z odborných knih zabývajících se systémem PP a psychickým vývojem dětí v PP, dále jsem čerpala z platných zákonů a odborných periodik. V neposlední řadě pro mě byli při psaní nepostradatelné publikace týkající se tvorby výzkumu.

V první části této práce se věnuji představení PP, jejím formám, samotným pěstounům a pěstounským dětem, psychickému vývoji dětí v pěstounské péči a biologické rodině pěstounů i pěstounských dětí. Tato kapitola slouží ke komplexnímu pochopení PP, pěstounů i pěstounských dětí a poukazuje na důležitost PP i její úskalí. V další kapitole se již věnuji samotnému procesu zprostředkování PP, kde popisuji důležité kroky, kterými žadatelé o PP procházejí. Dotýkám se zde také povinného vzdělávání pěstounů, které je důležité pro

zachování kvalitní péče. Následně se věnuji roli sociálního pracovníka, a to nejenom v celém procesu zprostředkování PP, ale také jeho rolí po dobu trvání PP.

Druhá část bakalářské práce se zabývá již samotnou výzkumnou částí. Práce má povahu výzkumného šetření kvalitativního typu provedené formou zpracování kazuistik, ke sběru dat jsem využila polostrukturovaný rozhovor. Kromě metodologie výzkumu se zde také věnuji reflexi etických rizik a rizikům zvolené výzkumné strategie. Výzkum tvoří kazuistiky dvou participantek, pěstounkou na přechodnou dobu a dlouhodobou pěstounkou. Pomocí otázek, které jsem vytvořila na základě výzkumného cíle jsem od participantek zjišťovala jejich názor na průběh procesu zprostředkování PP, zda vnímají, že byly díky přípravě kvalitně připraveny pro přijetí dítěte do PP a v neposlední řadě, jaké jsou dle nich největší úskalí a klady PP, čímž jsem získala i informace o jejich spokojenosti s podporou od sociálních pracovníků. Následně jsem výsledky vyhodnotila v závěrečné diskuzi.

TEORETICKÁ ČÁST

1 PŘEDSTAVENÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE

PP má vždy přednost před ústavní výchovou, pokud se o dítě nemohou postarat rodiče. O PP vždy rozhoduje soud a ten také může rozhodnout o navrácení dětí do péče rodičů, vždy se však jedná v zájmu dítěte. Pokud soud nerozhodne jinak, mají rodiče právo osobního kontaktu a na informace o dítěti. Jestliže to možnosti, schopnosti a majetkové poměry rodičů dovolují, soud jim uděluje vyživovací povinnost. Žadatelé o PP musí mít trvalé bydliště na území České republiky a musejí mít předpoklady, že dítěti zvládnou poskytnout řádnou péči, stejně jako musejí souhlasit se svěřením dítěte do své péče. Přednost ve svěřením dítěte do péče mají příbuzní a osoby blízké, to však pouze za předpokladu, že se jedná o zájem dítěte. Pokud jsou žadatelé o PP manželé, mohou se stát pěstouny oba, nebo se souhlasem druhého manžela se může stát pěstounem pouze jeden z nich. Mezi práva a povinnosti pěstounů patří péče o svěřené děti, zastupování dítěte v běžných záležitostech, spravování jeho vlastnictví a umožnění dítěti kontakt s jeho rodiči a dalšími příbuznými. Popřípadě další nutná práva a povinnosti stanovuje soud. Dítě, rodič i pěstoun mají právo podat k soudu návrh o změně práv a povinností či zrušení PP, pokud se objeví opodstatněný důvod týkající se dítěte. Standardně PP zaniká až s nabytím plnoletosti či svéprávnosti svěřeného dítěte, tak tomu bývá především u „klasické“ tedy dlouhodobé PP (Zákon č. 89/2012 Sb. § 958-970). Do roku 2000 bylo podmínkou, že do PP se dostanou pouze ty děti, u kterých je vysoká pravděpodobnost, že v PP budou dlouhodobě. Tato podmínka však byla nakonec vypuštěna, díky čemuž mohou být děti svěřovány také do pěstounské péče na přechodnou dobu (dále PPPD) a je umožněn a podporován jejich styk s jejich biologickou rodinou (Bubleová a kol., 2014, s. 9). Komunikaci mezi biologickými rodiči a pěstouny mohou značně ulehčit sociální pracovníci, ať již ti z doprovázející organizace, tak na městském úřadě, z orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále OSPOD) (Novotná, 2018, s. 21). Jak stanovuje zákon, pěstouni mohou o dítěti rozhodovat pouze v běžných záležitostech, ale např. k plánované operaci, výběru školy či vyřizování cestovního pasu, musí dát souhlas zákonný zástupce nebo soud (Rychlík, Hrbáčková, 2018, s. 31).

Nožířová (2012, s. 35): „*Většina vyspělých států si nyní uvědomuje, že děti jsou našimi následovníky, naší budoucností a jelikož si samy nedovedou z důvodu biologické, psychologické či sociální nezralosti hájit dostatečně svá práva, musí takto činit stát.*“ Mezi práva a povinnosti pěstounů, kromě těch, které zmiňuje občanský zákoník popsany výše, patří

také právo na dočasnou pomoc, např. pokud pěstoun není dočasně práce schopný, či musí pečovat o osobu blízkou, nebo při úmrtí blízké osoby. Pěstoun má také nárok na zajištění péče o dítě po dobu 14 dní v roce, podmínkou však je, že je dítě starší dvou let. Dále mají pěstouni nárok na psychologickou, terapeutickou či jinou pomoc, a to nejméně jednou za 6 měsíců. Pěstouni mají nárok se dále vzdělávat, což je také jejich povinností, vzdělávání by mělo pokrýt 24 hodin ročně. Další povinností je spolupráce se sociálními pracovníky sledujícími vývoj dítěte a naplnění dohody o výkonu PP, spolupráce se sociálními pracovníky také zaručuje pomoc při navázání kontaktu oprávněných osob s dítětem (Zákon č. 359/1999 Sb. § 47a).

Bezesporu velkou roli v kvalitě PP hraje dobrá příprava, důsledné vzdělávání a správně nastavená spolupráce mezi pěstouny a doprovázející organizací, čemuž se budu podrobněji věnovat v následujících kapitolách. Hofschneiderová (2018, s. 45): *„Poskytuje-li stát dítěti formou zprostředkování pěstounské péče zvláštní ochranu, musí odpovídat též za to, že tato služba bude poskytována v odpovídající kvalitě.“* Dalším důležitým ukazatelem kvality jsou také samotné rodičovské kompetence pěstounů. Otázkou však je, jakým způsobem a podle jakých parametrů lze měřit jejich kvalitu. Prozatím se musí vycházet z údajů o žadatelově dosavadním životě a jeho zkušenostech s výchovou dětí. Během přípravy se sleduje také chování a dovednosti žadatelů, což poskytuje cenné informace o jejich kvalifikaci v této oblasti (Ptáček, 2016, s. 49-52). Je žádoucí, aby pěstouni byli odborníky ve své „profesi“, neboť se musejí potýkat se všemi nejrůznějšími specifiky a úskalími, které jsou součástí PP. Hofschneiderová (2018, s. 50): *„Je přitom otázkou, zda je objektivně možné předmětné požadavky vtělit do obecně platného rámce „standardu pěstouna“, či zda je bude nezbytné posuzovat vždy přísně individuálně, v kontextu konkrétních osobností a konkrétního způsobu života konkrétních zájemců.“*

1.1 Formy pěstounské péče

V následující podkapitole se zaměřuji na další formy pěstounské péče, tedy na příbuzenskou pěstounskou péči (PPP) a pěstounskou péči na přechodnou dobu (PPPD) a okrajově na hostitelskou péči (HP).

O tom, čím je **pěstounská péče na přechodnou dobu** natolik specifická hovoří Nožířová (2012, s. 21): *„Pěstounská péče obecně klade na žadatele velmi vysoké nároky. PPPD ale klade nároky daleko větší. Pěstouni na přechodnou dobu musí mít neustále na*

paměti, že se jedná v podstatě „o hlídání dítěte“. Do PPPD se umísťují děti, u nichž existuje velká pravděpodobnost, že jejich situace bude brzy trvale vyřešena, a to buď osvojením, dlouhodobou PP, nebo návratem do jejich biologické rodiny. Zdůrazňuje se, že tato forma péče umožňuje vytvořit bezpečné citové prostředí pro dítě, zatímco respektuje práva jeho biologických rodičů. Záměrem je, aby u dítěte nenastala separační úzkost, která se objevuje přibližně kolem osmého měsíce věku dítěte (Zezulová, 2012, s. 174-175). Dle zákona může PPPD trvat maximálně jeden rok (Zákon č. 359/1999 Sb. § 27a). Cílem PPPD je především dát biologickým rodičům prostor, aby byli schopni si vzít dítě znovu do své péče nebo najít jinou vyhovující rodinu pro dítě. Tento způsob péče lze charakterizovat především jako krizový a jen dočasný (Bubleová a kol., 2014, s. 10). Dle Pazlarové (2016) jsou především tři důvody k formě PPPD. První, když se čeká, zda dají rodiče souhlas s osvojením nebo zda budou zbaveni rodičovské odpovědnosti. Druhý, kdy se rodičům poskytuje čas a prostor, aby si mohli vyřešit např. své problémy se závislostí, zhoršený psychický stav, či upravit své sociální podmínky, aby dítě mohli převzít do péče. Třetím důvodem je péče o již starší děti, o které teď jejich rodiče nemohou např. z důvodu nemoci či výkonu trestu momentálně pečovat (Pazlarová, 2016, 153-154).

Příbuzenská pěstounská péče je hojně praktikována, neboť dříve byla péče příbuzných o děti jedinou možnou alternativou k umístění dítěte do ústavní výchovy, právě proto má u nás tato péče tak dlouholetou tradici. Péče příbuzných je upřednostňována dodnes, neboť se vychází z poznatků, že při péči příbuzného můžeme čerpat z již vytvořených citových vazeb. Nutno však poukázat na argument, že pouze příbuzenský vztah není zárukou dobré péče, přesto příbuzenští pěstouni nemají povinnost si projít přípravou na PP. Výhodou PPP je rychlé řešení v otázce umístění dítěte. Pokud vztahy mezi pěstouny a dítětem dobře fungují, mají pak spolupracující pracovníci více možností k získání informací o dítěti i jeho rodině (Pazlarová, 2016, s. 129-135).

Další specifickou formou je **hostitelská péče**, která jak již název napovídá, probíhá pouze na bázi návštěv a hostitelé nemají dítě ve své péči. Pojem HP není zákonem upraven a využívá se zejména u dětí, které nemají možnost jít do PP, jedná se např. o starší děti, děti jiného etnika a sourozenecké skupiny. HP je realizována jako dobrovolnictví a může ji vykonávat jednotlivec, pár či celá rodina. Cílem je, aby dítě mohlo zažít prostředí fungující rodiny. I u HP se doporučuje projít aspoň kurzem, neboť stále je třeba brát v potaz, že se jedná o děti poznamenané ústavní výchovou a psychickou deprivací. HP také může kladně přispět při přechodu do PP, kdy je hostitel pojítkem mezi dětským domovem a pěstounem.

Není však výjimkou, že hostitel sám stane pěstounem (Blahutová, Zezulová, 2011, s. 11; 31; 41).

1.2 Pěstouni a pěstounské děti

Pěstoun je pečující osobou, která vychovává dítě, které nemůže vyrůstat ve své vlastní rodině. Pro pěstounské děti je to tak možnost prožít dětství v rodinném prostředí. (Ptáček, 2016, s. 47). Pěstoun by měl být někdo, kdo je připraven na děti, které se do PP dostávají, tedy děti, co si s sebou nesou různá traumata a mnohdy zdravotní problémy (Nožířová, 2012, s. 15-16). Nožířová (2012, s. 16): *„Zkrátka vzít si dítě do PP není lehké rozhodnutí a vychovávat dítě v PP je opravdu velký rozdíl oproti tomu, mít dítě vlastní.“* Důležitá je zde také otázka motivace, která pramení z pomoci dítěti. Zezulová (2012, s. 19): *„Pro tuto cestu se rozhodují lidé, kteří chtějí dělat v životě něco, co považují za smysluplné, co by je naplňovalo a pro něž je lákavá právě tato volba.“* Nesmíme však zapomínat, že PP je závazek nejenom pro pěstouny, ale také pro jejich rodinu. Zezulová (2012) dále varuje před tzv. „mesiášským komplexem“, který může pramenit z touhy zachránit velké množství dětí na úkor vlastních sil a rodiny. Pěstouni mohou také od přijatých dětí čekat vděk, který se však nemusí dostavit, a tak může dojít k úbytku původní motivace. Motivace k PP je altruističtější formou přijetí dítěte do rodiny než -li osvojení, neboť pěstouni na dítě nemají stejné právo jako právě osvojitelé (Zezulová, 2012, s. 18-19). Zvláště u bezdětných osvojitelů se může stát, že touha pomoci dítěti bude upozaděna před naplněním rodičovských potřeb a ambicí. Toto riziko je u PP daleko nižší, neboť pěstouni už většinou své biologické děti mají (Vágnerová, 2012, s. 9-10). Motivací pro pěstouny může být nejenom touha po dalším dítěti, ale také získání sourozence pro své biologické děti, touha udělat něco dobrého, či pocit prázdného hnízda. S motivací žadatelů se musí vhodně zacházet a pěstouni by měli umět pracovat s možnostmi, že se může dítě opět navrátit do své biologické rodiny (Bubleová a kol., 2014, s. 12-14). Bubleová a kol. (2014, s. 14) radí: *„Každá rodina unese jen určitou zátěž. A jen reálná, dobře připravená rodina může pomoci dítěti a neublížit přitom sama sobě. Nebojte se vyhledat v případě potřeby pomoc odborníků, a to třeba již ve fázi úvah o přijetí dítěte do rodiny.“* Motivace pěstounů je často zpochybňována z hlediska finanční odměny, že by si však pěstouni brali děti do péče kvůli penězům odmítá Nožířová (2012) i Zezulová (2012). Právě Nožířová (2012) poukazuje, že za neustálou péči o děti, které jsou často psychicky deprimované nedostávají pěstouni dostatečný plat, který by sám o sobě mohl sloužit jako

motivace (Nožářová, 2012, s. 15-16). K tomu Zezulová (2012) dodává, že PP je služba společnosti, neboť díky ní se zvyšuje šance na lepší budoucnost přijatých dětí a snižuje se riziko jejich sociálního vyloučení (Zezulová, 2012, s. 19-20).

Specifickými, přestože velmi běžnými pěstouny, jsou právě příbuzní. Zde se může jednat o prarodiče, tety, strýce nebo i sourozence. To si s sebou však nese rizika i pozitiva. U všech je nezanedbatelným plusem, že již mají s dítětem vztah. U prarodičů je výhodou jejich vlastní rodičovská zkušenost, avšak nevýhodou věkový rozdíl mezi nimi a dítětem, který se pojí se zdravotními komplikacemi a velkým věkovým rozdílem. U tet a strýců může být obtížné sžití pěstounských dětí s jejich vlastními potomky a spojení pracovního a rodinného života, do kterého vstupují noví členové. Velkým plusem u sourozenců, kteří se stávají pěstouny je jejich blízkost k pěstounským dětem, zejména protože vyrůstali ve stejném rodinném prostředí. Potýkat se však mohou s nedostatkem autority a potížemi se skloubením své „rodičovské“ role a mladého věku (Pazlarová, 2016, s. 137-140).

Dále bych se chtěla zaměřit na děti, které přicházejí do PP a na jejich potřeby a prožívání, kterým se však podrobněji věnuji v následující kapitole. V náhradní rodinné péči (dále NRP) se častěji než osiřelé děti, objevují děti, které mají svou biologickou rodinu, avšak ta se o ně nechce, nemůže nebo neumí postarat (Bubleová, 2002, s. 20). Do PP se tak dostávají děti, které nejsou „právně volné.“ Často se také jedná o děti, které nejsou „vhodné“ k osvojení, jsou jiného etnika, ze sourozeneckých skupin, nejsou zcela zdravé nebo jsou již starší (Zezulová, 2012, s. 15-16). Děti v PP si sebou přinášejí zátěž své minulosti, kdy nebyly dostatečně naplněny jejich základní potřeby. Tyto děti často prošly více rodinami či institucemi a měly mnoho opatrovatelů, nemají jasnou představu o své minulosti ani budoucnosti, což u nich vede k potížím v komunikaci a vyjádření emocí (Grohová a kol., 2011, s. 12). Sinclair a kol. (2005) ve svém publikaci popsal rozporuplné pocity dětí v PP. Některé děti si přišly okradeny o svou biologickou rodinu, jiné zase cítily, že toto je jejich pravá rodina a některé odpověděly, že přestože jim jejich pěstounská rodina přijde jako jejich rodina, tak přesto vědí, že tomu tak není (Sinclair a kol., 2005, s. 150-151). Děti mohou být vystavovány tlaku ze strany biologických rodičů, kteří jim můžou říkat, že je stejně nikdo nebude mít rád a nebude je chtít, nebo že pěstouni nejsou dobří lidé, nebo jim slíbí, že je zase brzy budou mít v péči, avšak nikdy k tomu nepodniknou potřebné kroky. Tato tvrzení vytvářejí bariéru mezi pěstounem a dítětem (Kelly, 2017, s. 13).

1.3 Psychický vývoj dětí v pěstounské péči

Lidé mimo systém PP by mohli mít možná až romantickou představu o tom, jaká je realita PP. Děti, které přicházejí do NRP mohou působit zdravě, avšak zdravé nejsou, neboť je všechny zužuje ztráta a opuštění. Pěstouni tak u nově přijatých dětí můžou čelit i tomu, že si děti škubají vlasy, koušou a škrábou se až do krve, buší hlavou do polštáře, křičí ze spaní nebo se pomočují (Zezulová, 2012, s. 21). Děti se chovají dle vzorců, které jim doposud pomáhaly přežít a pěstouny i samotné děti čeká dlouhá cesta, než se svých strachů zbaví (Purvis a kol., 2013, s. 41; 77). Purvis a kol. (2013, s. 19): „*Mnoho poznatků o tom, co dítě potřebuje a co se skrývá za jeho vztekem získáte prostým pozorováním. Drobnosti rozpoznané z řeči těla a chování vám prozradí to, co dítě nedovede říci přímo.*“ Psychický vývoj dítěte je ovlivněn množstvím faktorů. Vývoj dětské osobnosti je dán kombinací dědičných vlastností a také sociálním a kulturním prostředím, v němž dítě vyrůstá. Genetické předpoklady a temperament se projevují již od začátku života v chování a způsobu reagování dítěte (Vágnerová, 2012, s. 16-17). Stav nervové soustavy dítěte reflektuje podmínky, které zažilo v jeho prvním domově – děloze. Výzkumy prokazují, že emocionální stav matky během těhotenství může mít velký dopad na dosud nenarozené dítě. (Purvis a kol., 2013, s. 33). Děti v NRP mohou mít pouze omezené schopnosti vnímání příjemných událostí, což může být způsobeno prenatálním vlivem drog, alkoholu, nedostatečné výživy a fyzickým, sluchovým a emočním traumatům během těhotenství (Archerová, 2001, s. 33). Gheza a Suchancová (2021, s. 5): „*Děti často nemají navázanou bezpečnou citovou vazbu a musí se vyrovnávat s vývojovými traumaty. Pokud v rodině nedojde k nějaké výrazné změně, přenášejí se často tyto jevy na další generace.*“ Sobotková (2001) vidí jako progres studium fungování zdravé rodiny, na rozdíl od zkoumání problémových rodin. Plusem v tomto případě je prevence rodinných problémů (Sobotková, 2001, s. 157).

Psychický vývoj dítěte je silně ovlivněn attachmentem. Téma attachmentu je velmi zásadní také co se týče PP, neboť u pěstounských dětí se velmi často objevuje porucha attachmentu. Attachment se do češtiny nejčastěji překládá jako vazba nebo pouto. Tento pojem první popsal John Bowlby a Mary Ainsworth. Slovník sociální práce attachment definuje dle Matouška (2003, s. 239) jako: „*Teorie odvozující lidské chování podle typu vazby, jež vznikla mezi dítětem a první pečující osobou.*“ Winnette (2018) upozorňuje, že u dětí, které neměly v prvních třech měsících života svou blízkou pečující osobu, se velmi často objevila forma nejistého attachmentu. Rozlišujeme čtyři typy attachmentu: jistý, odtažitý, dezorganizovaný a ambivalentní (Winnette, 2018, s. 197; 204).

Brisch (2012) poukazuje na nutnost odlišování vazby jako vztahu rodičů k dítěti a dítěte k rodičům – attachmentem tedy pojmenováváme vazbu dítěte na rodiče. Rozdíl je především v tom, že dítě bezpečné prostředí potřebuje a pečující osoba bezpečné prostředí poskytuje, což napomáhá vzniku důvěry a zdravému attachmentu. Nejblíže pečující osobou bývá zpravidla matka, ale nemusí tomu tak být vždy. Dítě již v prvních měsících života vnímá, která osoba se k němu chová nejempatičtěji, a právě taková osoba se stává pro dítě tou nejblíže (Brisch, 2012, s. 23-30). Purvis a kol. (2013) dále pojednává o tom, že psychologové vazbu definují jako vztah mezi dítětem a pečující osobou, což nejčastěji bývá matka nebo otec. Pro vznik zdravé vazby je důležité, aby se dítě cítilo v bezpečí, a že je milováno. Dítě s pevnou vazbou se snadněji naučí novým věcem a bude snáze navazovat vztahy s ostatními, neboť bude žít v jistotě, že má vždy nablízku svou pečující osobu. Pokud dítě tuto vazbu s pečující osobou nemá, může mít problémy s porozuměním morálním hodnotám a bude vykazovat problematické chování (Purvis a kol., 2013, s. 37). Mezi chování, které je často spojováno s poruchami attachmentu se řadí impulsivita, agresivita, manipulace, neochota spolupracovat, útky z domova aj. Toto chování se váže k obtížnému chápání a zvládnutí emocí, což vede k tomu, že emočně nezralé dítě nemá schopnost porozumět sobě ani ostatním a může se objevit opoždění ve vývoji. Děti, které přicházejí do PP si s sebou mohou přinášet negativní zkušenosti jako zanedbávání, zneužívání, týrání nebo ústavní zkušenost. Takové děti se potýkají s pocitem, že nemají rády samy sebe a nedůvěřují ostatním lidem ani okolnímu světu, protože neměly možnost si vytvořit bezpečnou vazbu (Kovařovičová, 2018, s. 202-211).

Dalším důležitým tématem v PP je psychická deprivace. Langmeier a Matějček (1974) nevnímají deprivaci jako nevyhnutelnou součást separace, ani se nepřiklání, že by oddělení dítěte od matky znamenalo automaticky omezení jeho rozvoje. Spíše chápou deprivaci jako charakteristický duševní stav a separaci jako vnější situaci, která nemusí nutně vést k deprivaci. Stejně situace působí rozdílně na děti podle jejich věku a vývoje. Děti potřebují každodenní kontakt s přirozeným prostředím a lidmi kolem sebe, aby se jim dařilo. Pokud jsou od těchto kontaktů izolovány, může to ovlivnit jejich zdravý emocionální vývoj. Nejčastěji se s určitou izolací setkáváme v institucích náhradní péče, kdy je dítě vystaveno absenci podnětů, které by zažívalo v rodině a je podrobena vlivu monotónního prostředí z hlediska smyslových a sociálních podnětů (Langmeier, a Matějček, 1974, s. 35; 47; 207). Někomu se podaří, aby se ze ztráty a odloučení částečně nebo zcela uzdravil, avšak pro někoho je to věc velmi problematická. V tomto případě musíme vzít v potaz, že u lidí je rozmanitost reakcí běžná a hledání nějakého vysvětlení je proto obtížné. Stejně tak musíme

dbát na to, že pokud se mnoho lidí z následků odloučení uzdraví, tak na ně již dále nemusíme brát zřetel (Bowlby, 2012, s. 22).

Co pro to tedy může udělat pěstoun? Zezulová (2012, s. 89): „*Důležité je přijmout výchovné působení s úplným vyloučením fyzických trestů, trpělivě a pomalu pracovat na bezvýhradném přijetí dítěte, bez ohledu na to, jak se chová nebo co zrovna provedlo, nekomentovat chyby, ale soustředit se na úspěchy a pokroky.*“ Zezulová (2012) dále hovoří o tom, že povinná příprava žadatelů o NRP je pro přípravu na pěstounství stěžejní, avšak přesto pěstouny nedokáže připravit na konkrétní dítě, které půjde k nim do PP. Doporučení je najít si pravidelný kontakt s jinými pěstounskými rodinami. Důležité je také nebát se říct si o odbornou pomoc, přestože není vždy lehké najít odborníka (Zezulová, 2012, s. 22; 88). Samotná diagnóza nezajistí dítěti pomoc a stále je důležité se soustředit na hledání způsobů, které dítěti skutečně pomohou. Někteří odborníci dokonce naznačují, že dítě, které prožije traumatickou událost, bude trpět až do konce svého života, a že každá další chvíle bude poznamenána utrpením. Nicméně realita je mnohem pozitivnější, neboť dítě, jehož činnosti mají smysl a pozitivní odezvu, je na cestě k uzdravení. Dítěti také pomáhají rodinné rituály, ve kterých nachází bezpečí a jistotu, neboť dodržování rituálu, na které je dítě zvyklé nám pomáhá si k němu snáze najít cestu (Mertin, 2004, s. 64-147). Co tedy děti nejvíce potřebují? Matějček (2015) této otázce věnoval celou svou knihu a na tuto otázku věčně odpovídá, že dítě především potřebuje lásku a jistotu vztahu k blízké osobě. Autor lidský vztah popisuje jako přírodní mechanismus, kterým jsou uspokojovány psychické potřeby (Matějček, 2015, s. 9-10).

1.4 Biologická rodina pěstounů a pěstounských dětí

V následující kapitole se věnuji biologické rodině nejenom pěstounských dětí, ale také biologické rodině samotných pěstounů, kteří hrají v PP často opomíjenou roli.

PP je na rozdíl od osvojení specifická už jen tím, že zde stále figurují biologičtí rodiče dětí. Pazlarová (2016, s. 169): „*Pro zdravý vývoj osobnosti člověka je důležitým předpokladem poznání vlastních kořenů. Znalost osobní historie a historie rodiny je součástí naší identity.*“ Zvláště pokud je kontakt dítěte s biologickým rodičem vhodně připraven, zlepšuje také vztah mezi pěstounem a dítětem (Pazlarová, 2016, s. 170). Děti v PP si mohou své biologické rodiče idealizovat a následně odmítat požadavky běžného rodinného života v pěstounské rodině jako projev nelásky (Vágnerová, 2012, s. 82). Pěstouni se musí připravit

na otázky pěstounských dětí ohledně jejich rodičů. Pěstouni by neměli situaci zlehčovat ani zhoršovat, ale poskytnout dítěti jasnou odpověď, která nebude podněcovat nenávisť k rodičům, ale spíše poskytne ujištění, že dítě za jednání svých rodičů nemůže a jak by se dalo s danou situací pracovat, aby se v budoucnu neopakovala (Koluchová, 2002, s. 118). Ille a Zaplatílková (2018, s. 111): „*Realizace práva na styk dětí s biologickou rodinou bývá zdrojem nepochopení a konfliktů. Při jeho uplatňování se střetávají protichůdné postoje rodičů, pěstounů, doprovázejících organizací pěstounů i nevládních organizací pomáhajících rodičům.*“ Návštěvy biologických rodičů mohou být stresující jak pro pěstouny, tak pro pěstounské děti. Je důležité, aby byl zachován vzájemný respekt, proto i když může být návštěva náročná a neuspokojivá, je nejlepší dát dítěti najevo své pochopení a ujištění (McNair Blatt, s. 40, 2000). Na druhou stranu je tu i riziko přílišné snahy pěstounů o dobré vztahy s biologickými rodiči, kdy začnou mít snahu být pěstouny celé rodiny, tato forma je však neudržitelná a je třeba, aby s ní klíčový pracovník uměl pracovat a včas poskytl intervenci (Zezulová, 2012, s. 120). Dalším úskalím je příbuzenská PP, kdy má vztah mezi biologickým rodičem a pěstounem rodinnou historii, která v sobě může skrývat spoustu nepochopení a rizika konfliktu. Je třeba dbát na to, že tyto emoce se nesmějí ventilovat před dítětem a vhodné je také nastavit asistovaný kontakt (Pazlarová, 2016, s. 146).

Nyní bych se ráda přesunula k biologické rodině pěstounů. Názor rodiny pěstounů je důležitý již při procesu zprostředkování PP, zejména se to týká názorů dětí, které již v rodině jsou. Pro děti, jak již přijaté či biologické je přijetí nového dítěte do rodiny velká změna. Děti by se měly podílet na celém procesu příchodu nového člena rodiny a rodiče/pěstouni by měli být otevření komunikaci o jejich pocitech a potřebách (Děti patří domů, 2019, s. 43). Děti by se především neměly vnímat příchod dalších dětí jako ohrožení. Tyto pocity mohou častěji nastat u dříve přijatých dětí než u dětí biologických. Je na pěstounech, aby dětem jasně dávali najevo, že jsou pevnou součástí rodiny (Pazlarová, 2016, s. 71). Pazlarová (2016, s. 71): „*Děti si ještě méně, než dospělí umí přestavit příchod nového člena domácnosti. Pocity zklamání či žárlivosti jsou přirozenou reakcí na změnu.*“ Na což navazuje i výrok Archerové (2001, s. 93): „*My milujeme všechny své děti, ale to ještě neznamená, že se všechny naše děti budou milovat navzájem.*“ Zezulová (2012) navrhuje, aby pěstouni dali dětem, které již v rodině jsou na výběr, např. zda chtějí s novým dítětem sdílet pokoj apod. Pomoc může také vytvořit si v rodině jasně dané rituály, díky kterým bude mít v jistý čas pravidelně dítě jednoho z rodičů/pěstounů jenom pro sebe (Zezulová, 2012, s. 28). V tomto případě je však také důležité, aby pěstouni při touze pomoci co nejvíce dětem, nepřetížili své rodičovské

kapacity a nedošlo tak k zanedbání potřeb a zájmů dětí, které jsou již součástí rodiny (Gabriel a Novák, 2008, s. 47).

Kromě dětí nesmíme zapomínat na další členy rodiny, kterých se přijetí nového dítěte do rodiny týká. Vágnerová (2012) poznamenává, že celá rodina je na sebe navzájem napojena a každý člen rodiny má vliv na identitu ostatních (Vágnerová, 2012, s. 23). Právě proto je třeba do zapojení přípravy na přijetí pěstounského dítěte připravit celou, užší i širší rodinu, nejen zájemce (Zezulová, 2012, s. 27). Pro snadnější přijetí situace je důležité rodinu seznámit se všemi změnami, které se dotknou rodinného prostředí a jaká bude jejich nová role. Pro úspěch i v rámci jejich okolí (přátelé, sousedi, učitelé ve škole, lékaři) je klíčové používat pozitivní slovník při hovorech o náhradní rodinné péči (Konečná dle Schooler, 2003, s. 93).

2 PROCES ZPROSTŘEDKOVÁNÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Celý proces pro žadatele o PP začíná kontaktem obecního úřadu s rozšířenou působností, kde si je převezme pracovník OSPOD, pod kterého spadá agenda NRP. Tento pracovník se stává pro žadatele důležitým průvodcem začátkem jejich cesty pěstounstvím, stejně jako je důležitým prostředníkem pro zajištění, že budou nashromážděny veškeré potřebné podklady (Pazlarová, 2016, s. 32). Žadatelé navazují podáním žádosti o PP první oficiální kontaktem s orgány zodpovědnými za zprostředkování této péče (Rychlík, Hrbáčková, 2018, s. 33). Pěstouni se povětšinou pro PP nerozhodnou ze dne na den, ale je to u nich proces. Není však výjimkou, že o PP přemýšleli již dříve, ale k tomu zásadnímu kroku se rozhodli, až když byli jejich děti starší. Výhodou v tomto případě jistě je, že již přicházejí s informacemi a představou o PP, neboť byla problematika PP již delší dobu jejich zájmem (Nožířová, 2012, s. 39). Zprostředkování PP smí provádět pouze orgány SPOD, což jsou např. obecní a krajské úřady. Zprostředkování předchází vyhledávání dětí, které potřebují zajistit NRP, stejně jako vyhledávání osob vhodných stát se pěstouny (Zákon č. 359/1999 Sb. § 19a). Obecní úřad s rozšířenou působností vede o dítěti spisovou dokumentaci, stejně jako ji vedou i žadatelům o PP, ta obsahuje osobní údaje (jméno, příjmení, datum narození, bydliště a státní příslušnost), opis z rejstříku trestů, zpráva o zdravotním stavu, informace o ekonomických a sociálních podmínkách a udělení souhlasu se zjišťováním dalších údajů potřebných k zprostředkování. Zkoumá se především zda může žadatel poskytnout dítěti řádné výchovné podmínky. Se vším výše zmíněným musí souhlasit také partner žadatele, pokud žijí ve společné domácnosti (Zákon č. 359/1999 Sb. § 21). Obecní úřad s rozšířenou působností své stanovisko a kopii informací o žadatelích postupuje krajskému úřadu, který vede evidenci žadatelů vhodných k PP. Krajský úřad také disponuje evidencí dětí vhodných do PP, která obsahuje věk dítěte, stanovisko odborného lékaře či další důležité informace hodné zřetele. O skutečnosti, zda byl do evidence žadatel zařazen dá krajský úřad vědět úřadům či pověřené osobě, se kterými žadatel uzavřel dohodu o výkonu PP, stejně jako dává vědět žadateli (Zákon č. 359/1999 Sb. § 22).

Posouzení žadatelů zajišťuje krajský úřad. V případě posouzení zdravotního stavu si posudkový lékař projde lékařské zprávy žadatelů a žadatelé se posílají na další vyšetření jenom pokud se posudkovému lékaři něco nejeví v pořádku (Nožířová, 2012, s. 59). Z lékařského posudku by mělo být zřejmé, že žadatel je ze zdravotního hlediska způsobilý k péči o dítě a že mu jeho zdravotní stav dovolí pečovat o dítě v řádu několika let (Pazlarová,

2016, s. 33). Dále žadatelé podstupují také psychologické vyšetření, které má prokázat, zda jsou žadatelé kompetentní stát se pěstouny. Zkoumá se jejich osobnost, stabilita vztahů, aktuální rodinná situace i aktuální psychický stav žadatelů a jejich výchovné zkušenosti, dále jejich motivace k přijetí dítěte do péče, jejich představy o něm a jejich schopnost akceptovat potenciální rozdíly a individuální potřeby dítěte. Pro psychologické posouzení se doporučuje využít kombinace různých metod a technik, ku příkladu rozhovor či pozorování. Zvolení způsobu diagnostiky je však na psychologovi. Psycholog má u posouzení k dispozici dokumenty z dosavadních šetření, které jsou relevantní k jeho posouzení. Výsledkem posouzení je písemná zpráva. Existují jisté rizikové faktory, které vedou k neschválení žadatele k PP, mezi ty patří např. schizoidní, manické, obsedantní a posttraumatické poruchy, deprese, pocity méněcennosti a poruchy příjmu potravy aj. (Pazlarová, 2016, s. 34-35). Dle Nožířové (2012) by svěření dítěte nemělo „léčit“ psychický stav žadatelů. Nožířová (2012, s. 51): *„V žádném případě nezpochybňuji, že přijetí dítěte do rodiny skutečně může zlepšit psychický stav žadatele, zejména pokud se jedná o úzkostné či depresivní klientky, na druhou stranu svěření dítěte do péče za tímto účelem považuji za velmi neuvážené rozhodnutí.“* Psychologické posouzení je třeba nebrat na lehkou váhu, a proto se skládá z několika schůzek, a žadatelům by měla být vysvětlena jeho důležitost pro ochranu dítěte i pro správné spárování dětí a žadatelů (Nožířová, 2012, s. 51-54). Nožířová (2012, s. 45) dále dodává: *„Zdravotní stav žadatelů bývá velmi diskutovaným tématem, eticky velmi obtížně uchopitelným.“* Stejně tak bývají pro žadatele citlivé další kroky posouzení, jako informace o jejich ekonomických a sociálních poměrech. Žadatele tedy čeká sociální šetření pracovnice OSPOD a prokázání příjmů za poslední období. Toto vše se zkoumá, neboť je důležité, aby dítě vyrůstalo ve vhodném sociálním prostředí a bylo ekonomicky zajištěné (Nožířová, 2012, s. 45). Tyto kroky však nepříjemným způsobem zasahují do soukromí žadatelů, což může mít za následek narušení vztahu mezi žadatelem a pracovníkem. Aby nebyla negativně ovlivněna důvěra žadatelů je podstatné, aby pracovník své jednání uměl vysvětlit a odůvodnit (Pazlarová, 2016, s. 31).

Dále žadatele čeká přípravný kurz, který zabezpečuje krajský úřad. Příprava se koná v rozsahu 48 hodin pro žadatele o dlouhodobou PP a v rozsahu 72 hodin pro žadatele o PPPD (Zákon č. 359/1999 Sb. § 11). Nožířová (2012, s. 57): *„Přípravný kurz není jen o získání vědomostí, ale také o filosofii náhradní rodinné péče a svým způsobem také o navázání kontaktů.“* Absolvování povinné přípravy pomáhá zájemcům získat jasnější představu a rozšířit své informace o nárocích a specifických aspektech NRP (Gabriel a Novák, 2008, s. 80). Právě příprava má svůj nepostradatelný význam pro správný a kvalitní výkon PP, neboť

žadatele připravuje na její nejčastější nástrahy, které souvisí s psychickou deprivací přijatých dětí. Uspořádání přípravného kurzu klade velké nároky na organizaci, neboť je zapotřebí vhodně sestavit skupinu žadatelů, najít kvalitní lektory, důstojné prostory, vyhradit dostatečnou časovou dotaci, a především vytvořit patřičný obsah. Je nutné podotknout, že příprava se liší s ohledem na konkrétní kraj. Zátěží v organizaci přípravného kurzu může být otázka nákladů, které bývají poměrně vysoké, avšak jejich případné snižování by mohlo vést ke snížení kvality kurzu (Nožířová, 2012, s. 56-57).

Nutnost přípravy se setkává i s negativními reakcemi, a to především proto, že pokud se pár rozhodne mít biologické dítě, žádnou přípravu podstupovat nemusí a nemusí ani procházet prověřováním jejich osobností či zázemí (Ptáček, 2016, s. 47). Žadatelé také negativně vnímají celkovou délku procesu, která se čítá v době několika měsíců. Aby žadatelé touto skutečností nebyli zaskočeni, je třeba s ní pracovat již od podání žádosti, zároveň by se žadatelům mělo dostat vysvětlení důležitosti jednotlivých kroků. Dlouhá doba procesu má však i svá pozitiva, a to především v získání více času na zvážení představ žadatelů o dítěti (Pazlarová, 2016, s. 42).

Pokud jsou žadatelé zařazeni do evidence žadatelů o PP, začíná krajský úřad se zprostředkováním PP. Nožířová (2012, s. 62): *„Ačkoliv se, zejména žadatelům, v tuto chvíli může zdát, že se „nic neděje“, opak je pravdou. Jejich spisová dokumentace je založena v evidenci, kde se s ní téměř neustále pracuje.“* Základem PP je hledání rodiny pro dítě, ne dítěte pro rodinu a zejména se hledají pěstouni, kteří budou schopni přijmout dítě takové, jaké je, proto se klade důraz na nároky, toleranci a posouzení budoucích pěstounů (Bubleová a kol., 2014, s. 29-30). Nožířová (2012, s. 64): *„Princip, kdy by se žadatelům hledalo dítě „na míru“, je špatný. Stát musí vždy hájit zájmy nezletilého dítěte, neboť toto dítě se neumí bránit, nemůže tak činit samo. Stát, de facto, ochraňuje zájem dítěte.“* Krajský úřad při hledání vhodných pěstounů pro dítě přihlíží do spisové dokumentace žadatelů i dítěte a čerpá také ze zpráv doprovázející organizace, která má díky častému kontaktu s rodinou relevantní informace (Rychlík, Hrbáčková, 2018, s. 39). Finální fází zprostředkování PP navazování kontaktu s dítětem, které v ideálním případě končí dohodou o výkonu PP. Toto setkání znovu zprostředkovává krajský úřad, jehož pracovník kontaktuje žadatele i s dostupnými informacemi o dítěti. Setkání se koná dle aktuální situace, kde se dítě nachází, většinou u přechodného pěstouna nebo v ústavním zařízení. Prvního kontaktu se vždy účastní i sociální pracovník. Po setkání mají pěstouni prostor se rozhodnout, zda dítě přijmou do péče. S ohledem na věk dítěte je také nutné vyjádření dítěte, která má být do péče svěřeno, stejně jako třeba vyjádření dětí, které již v rodině žijí (Zákon č. 359/1999 Sb. § 27). Zákon

č. 359/1999 Sb. § 47b: „Dohoda o výkonu pěstounské péče nebo rozhodnutí příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností musí být v souladu s rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do péče osoby pečující a s individuálním plánem ochrany dítěte.“

Tím to však pro pěstouny nekončí, neboť další důležitou součástí PP je povinné vzdělávání pěstounů, které také silně ovlivňuje kvalitu PP. Povinné vzdělávání pěstounů upravuje § 47a odst. 2 písm. f) zákona č. 359/1999 Sb. Reakce na povinné vzdělávání bývají od pěstounů velmi různorodé a lépe tuto povinnost vnímají pěstouni, kteří byli připravováni v průběhu procesu. Negativně na povinné vzdělávání reagují příbuzenští pěstouni, kteří se za pěstouny nepovažují a spíše se ztotožňují se svou původní rolí např. babička a dědeček. Problematické stále zůstává, že vzdělávání pěstounů není vymahatelné ze strany OSPOD nebo doprovázející organizace. Proto nebývá výjimkou, že pěstouni obcházejí povinnost vzdělávání se a sociální pracovník se vůči této praktice neohradí, se zástěrkou „lidského přístupu“. V tomto případě se jedná o pracovníkovo selhání, neboť dohlížení na pěstounovo vzdělávání je jednou z jeho povinností (Lusková, 2018, s. 106-107). Cílem vzdělávání pěstounů je posílit a zdokonalit jejich dovednosti pro kvalitní výkon PP. Vzdělávání může mít různé podoby např. ve formě seminářů, kurzů a workshopů organizované doprovázející organizací či jiným odborníkem (Šustrová, 2018, s. 143-144). Sociální pracovník doprovázející organizace s pěstounem tvoří vzdělávací plán, jenž by se měl věnovat oblastem, které jsou klíčové pro posílení odborných dovedností pěstouna. Již při podpisu smlouvy pěstounů a doprovázející organizace by měli být pěstouni seznámeni s jejich vzdělávacím plánem a měli by jim být nabídnuty témata a okruhy, ze kterých si mohou vybírat dle svých potřeb. Je třeba neopomíjet nejenom výběr témat, ale také formu, kterou bude vzdělávání realizováno. Hlavním cílem vzdělávání pěstounů je docílit vyšší kvality PP, proto čerpá také ze zkušeností předchozích pěstounů a měl by se přibližovat charakteristikám přijatých dětí (Lexová, 2016, s. 80-81).

3 ROLE SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA

Již při procesu zprostředkování PP je zapotřebí, aby byla nastolena dobrá spolupráce mezi sociálním pracovníkem a žadatelem, což ošetří případné prodlevy, které by mohly vzniknout z nedostatku informací (Pazlarová, 2016, s. 42). Právě pracovník by měl být schopen adekvátně odpovědět na dotazy, které mu budou klást zájemci. Nestačí však mít pouze přehled v základním procesu, ale především je důležité, aby pracovník byl aktuálně seznámen se situací v daném regionu, v organizacích a službách pro PP. Také by měl nabídnout přehled o stávajících pěstunech, kteří jsou ochotní se setkat se zájemci, a mít zároveň představu o obecném profilu dětí, pro něž se hledají nové rodiny (Pazlarová, 2016, s. 27). Pazlarová (2016, s. 27): *„Zájemci by z pracovníka měli mít jasný pocit, že věří tomu, co dělají. Měl by vyjadřovat pozitivní postoje k pěstounské péči, být přiměřeně optimistický k jejím možnostem. Měl by se s nadějí vyjadřovat o dětech a s respektem o jejich rodičích.“* Další roli v péči o dítě umístěné do NRP hrají také sociální pracovníci OSPOD. V naší společnosti tito sociální pracovníci často čelí předsudkům. Jejich odborné dovednosti jsou zřídka plně uznávány a jejich role bývá často přeceňována nebo podceňována. Jelikož jsou zaměstnanci státního sektoru, někdy na ně rodiny pohlížejí jako na pracovníky, kteří jsou přísnější a méně přístupní než sociální pracovníci z nevládních organizací (Matoušek, 2016, s. 7). Mezi povinnosti pracovníků OSPOD v NRP patří vyhledávání dětí, které potřebují náhradní péči, stejně jako vyhledávání vhodných osob schopných tuto péči poskytovat, přijímání žádostí od zájemců, shromažďování potřebných dokumentů pro rozhodování a uchovávání dokumentace. Dále pracovníci poskytují poradenství žadatelům, monitorují vývoj dětí umístěných do náhradní rodinné péče, spolupracují s biologickými rodinami těchto dětí a účastní se na soudních jednáních a jednáních krajského úřadu (Matoušek, 2016, s. 37-38).

Největší role sociálního pracovníka však nastává, když pěstouni začnou spolupracovat s doprovázející organizací. O sociálním pracovníkovi hovoříme dále jako o klíčovém pracovníkovi, který s rodinou intenzivně spolupracuje a podporuje ji na cestě pěstounstvím (Řezáč, 2016, s. 88). Tím hlavním klientem zůstávají pro pracovníka děti a ne pěstouni. Pěstouni i doprovázející pracovník plní roli „poskytovatelů péče“. Proto je důležité, aby se měl pěstoun vždy na koho obrátit pro radu, podporu či zpětnou vazbu. Úloha doprovázejícího klíčového pracovníka spočívá ve formě konzultací, poradenství a sdílení, stejně jako v sobě nese povinnosti ve formě vedení pěstounů a dohledem nad PP. Tyto služby poskytuje

pracovník v přirozeném prostředí rodiny, jejich domovech, což poskytuje pěstounům i pěstounským dětem větší pocit bezpečí. Plusem je tato forma i pro pracovníka, který má poté možnost vidět, jak rodina doma funguje. V první fázi návštěvy nechává pracovník hovořit rodinu a zasahuje co nejméně, aby měli všichni prostor nerušeně sdělit vše, co potřebují. V další fázi již pracovník mluví se všemi členy rodiny (Šustrová, 2018, s. 140-142). Nejnáročnější pro pěstouny bývá období adaptace, kdy se celá rodina sžívá s novým členem. Klíčový pracovník by měl být v této fázi pěstounům nápomocen a včas reflektovat své postřehy a potencionální rizika. Také by měl být odborníkem, který pěstounům dokáže poradit a poskytnout případnou intervenci, anebo k situaci přizvat dalšího odborníka. Ve formě poskytované podpory je třeba najít rovnováhu, aby nebyla rodina zatížena pracovníkovou přílišnou intervencí (Pazlarová, 2016, s. 72). Problém může nastat kvůli nejasně definované roli klíčového pracovníka, který by měl zároveň kontrolovat a poskytovat podporu. Úspěšné propojení těchto rolí vyžaduje výraznou profesionální snahu a specifické osobní dovednosti pracovníka, které nejsou všem vlastní (Řezáč, 2016, s. 95).

VÝZKUMNÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Pro potřeby této bakalářské práce jsem zvolila formu výzkumného šetření kvalitativního typu provedené formou zpracování kazuistik. Přemýšlení, pozorování a kladení otázek ohledně okolního světa, a to bez ohledu na to, zda se týkají závažných nebo každodenních věcí, představují základní kameny vědeckého bádání, zejména v oblasti společenských věd. Systematické zkoumání založené na přímém kontaktu se sociální realitou tvoří základní pilíř mnoha společenských věd. Sociální realita, tedy společnost a její svět, je však dynamická a neustále se vyvíjí, což představuje neustálé výzvy, pokud jde o způsob, jakým ji chápeme a zkoumáme. Empirický výzkum je především organizovanou a systematickou činností, kde metody výzkumu fungují jako nástroje pro uskutečnění tohoto systematického procesu poznání (Novotná a kol., 2019, s. 9-10). Při procesu tvorby svého výzkumu jsem se řídila pravidly kvalitativního výzkum dle Hendla (2005), který předkládá, že tvorba kvalitativního výzkumu začíná výběrem tématu a výzkumnými otázkami, které mohou být později v průběhu výzkumu upravovány. Následuje sběr dat, který zahrnuje hledání, analýzu a interpretaci informací. Během tohoto procesu se výzkumník aktivně zapojuje do terénu, setkává se s novými lidmi a získává prvotní data, což přispívá k hlubšímu porozumění kontextu. Kvalitativní výzkum umožňuje flexibilitu a adaptabilitu, což umožňuje změny a vývoj témata a otázek během výzkumu. Tento přístup se zaměřuje na detailní popis případů, sledování vývoje a zkoumání procesů, s důrazem na zohlednění kontextu a lokálních podmínek. Tímto způsobem získáváme hluboké pochopení zkoumaných jevů a procesů a můžeme vyjasnit, proč se určité fenomény vyskytují. Kvalitativní výzkum také přispívá k tvorbě teorií v rámci sledovaných fenoménů. Kvalitativní a kvantitativní přístupy výzkumu se vzájemně doplňují a nelze je považovat za vzájemně vylučující. Oba přístupy poskytují cenné poznatky a komplexní pohled na zkoumané jevy v sociálním vědeckém výzkumu (Hendl, 2005, s. 50-63). Výstupy z kvalitativního výzkumu však nelze zobecňovat, neboť jsou platné pouze pro konkrétní vzorek, ze kterého vycházely. Což jsou faktory, za které je kvalitativní výzkum často kritizován, neboť jeho výsledky nemusí být objektivní a zobecnitelné (Švaříček a kol., 2007, s. 25; 28). Walker (2013) také upozorňuje, že výzkumník může sám o sobě ovlivňovat své participanty, což může také vést k neobjektivitě (Walker, 2013, s. 50).

Výzkum jsem provedla formou zpracování kazuistik. Chrastina (2019, s. 17): „*Přestože případová studie i kazuistika jsou synonymními pojmy překladu (z angl.) case study, každý pojem (přístup) disponuje odlišnými funkcemi, významy, pojetími a rovněž účely.*“ Kazuistika využívá jako nástroj ke sdílení zkušenosti a popsání zajímavého případu a jeho charakteristik, které má za cíl pochopit a zhodnotit chování účastníků. Kazuistiku lze uchopit jako postup, kterým zpracujeme naše konstatování, či popíšeme proces zpracování charakteristik případu, nebo lze kazuistiku pojmout jako výsledek konkrétních postupů (Chrastina, 2019, s. 16-19).

K získání dat od participantů jsem využila metodu rozhovoru. Švaříček a kol. (2007, s. 13): „*Cílem hloubkového a polostrukturovaného rozhovoru je získat detailní a komplexní informace o studovaném jevu (kvalitativní přístup), zatímco účelem standardizovaného strukturovaného rozhovoru je položit všem respondentům několik identických otázek ve stejném pořadí (kvantitativní přístup).*“ Při sběru dat v podobě rozhovoru jsou za účelem získání co nejjasnější odpovědi na otázky využívány reaktivní metody. Cílem je vyvolat reakci, kterou bude možné v rámci výzkumu zanalyzovat (Disman, 2011, s. 132).

4.1 Formulace hlavního výzkumného cíle

Hlavní výzkumný cíl odráží cíl celé mé práce, kterým je zjistit, jakým způsobem pěstouni vnímají proces zprostředkování, jak vnímají kvalitu přípravy, zda mají dostatečnou oporu ze strany sociálních pracovníků, a co jim případně chybí.

PP je významným systémem péče o děti, které nemají možnost vyrůstat v biologické rodině. Je důležitá, protože poskytuje těmto dětem bezpečí, stabilitu a individuální péči, což je klíčové pro jejich fyzický, emocionální a sociální rozvoj. Aby však bylo dosaženo od pěstounů co nejlepší péče, je zapotřebí, aby již v procesu byli kvalitně připravováni na svou roli, a aby jim byly zajištěny i jejich potřeby, neboť oni jsou ti, kteří mohou zásadně pozitivně ovlivnit životy pěstounských dětí.

Mého cíle bude dosaženo zodpovězením výzkumných otázek a vzájemným porovnáním mých výstupů s teoretickými poznatky jiných autorů.

4.2 Výzkumné otázky

Na základě výzkumného cíle jsem vydefinovala výzkumné otázky, které jsem pokládala participantům při polostrukturovaném rozhovoru. Pomocí výzkumných otázek jsem rozvinula hlavní výzkumný cíl a zjišťovala jsem, zda jsou pěstouni spokojeni s průběhem procesu zprostředkování PP, zda vnímají, že byli díky přípravě kvalitně připraveni pro přijetí dítěte do PP a v neposlední řadě, jaké jsou dle nich největší úskalí a klady PP, čímž jsem získala i informace o jejich spokojenosti s podporou od sociálních pracovníků.

Participantům jsem pokládala následující otázky:

- 1) Z jakého důvodu jste se stala pěstounkou? Jaká byla vaše motivace?
- 2) Jakým způsobem vnímáte proces zprostředkování pěstounské péče?
- 3) Jakým způsobem probíhala návštěva obecního úřadu?
- 4) Jakým způsobem probíhala návštěva krajského úřadu?
- 5) Jak probíhalo setkání s psychologem?
- 6) Změnil se nějak Váš pohled nebo i povaha Vaší motivace v průběhu procesu zprostředkování?
- 7) Co byste si přála pro děti v pěstounské péči?
- 8) Co byste si přála pro pěstouny?
- 9) Jak vnímáte kvalitu přípravy na pěstounství?
- 10) Cítíte dostatečnou oporu ze strany sociálních pracovníků? Pokud ne, tak co Vám případně chybí?
- 11) Z čeho čerpáte energii nebo vědomosti?
- 12) Jaký měla na Vaše rozhodnutí stát se pěstounkou názor Vaše rodina a Vaše okolí?
- 13) V čem například vnímáte pěstounskou péči jinak než na začátku?
- 14) V čem vidíte největší úskalí pěstounské péče?
- 15) V čem vidíte největší klad pěstounské péče?

4.3 Vzorek participantů a průběh výzkumu

Jako výzkumný vzorek pro tento výzkum jsem zvolila dvě pěstounky. Mým cílem bylo zvolit participantky z různých forem PP, abych výzkumu zajistila různorodost. Jedna z mých participantek je pěstounkou na přechodnou dobu, druhá dlouhodobou pěstounkou. Obě participantky mají stejnou doprovázející organizaci, ale spadají pod jiný OSPOD. Kontakt na první participantku jsem získala přes rodinnou známost, k nalezení druhé participantky jsem

kontaktovala nejmenovanou doprovázející organizaci, která mi se souhlasem pěstounky poskytla telefonický kontakt. Rozhovory se uskutečnily v září 2023. U rozhovorů jsem byla přítomna pouze já a participantka, a rozhovory jsem se souhlasem participantek nahrávala na mobilní telefon. Před každým rozhovorem jsem se každé participantce představila a představila jim, o čem moje práce pojednává. Participantky byly před rozhovorem ujištěny, že výzkum je anonymní, budou jim změněna jména a že nasbírané informace využiji pouze pro potřeby své bakalářské práce. Participantkám jsem vždy nabídla možnost volby, kde se se mnou chtějí setkat. S první participantkou se rozhovor se uskutečnil v kavárně, s druhou participantkou u ní doma. Rozhovory trvaly v rozmezí 1 až 1,5 hodiny. S participantkami jsem dále byla v telefonickém kontaktu, kdy jsem si ujišťovala správnost informací a také jejich doplnění. Výslednou kazuistiku dostaly participantky ve formě e-mailu ke schválení, abych měla jistotu, že získané informace korespondují se skutečností.

4.4 Reflexe etických rizik a rizika zvolené výzkumné strategie

Při vytváření výzkumné strategie je třeba zachovat etiku výzkumu, při které jsem kladla v potaz také etický kodex sociálního pracovníka, stejně jako jsem se držela základních principů etiky výzkumu. Švaříček a kol. (2007, s. 44): „*Etické dimenze kvalitativního výzkumu souvisejí s obecnými principy. Ty jsou v jednotlivých vědách formulovány již dlouhá léta ve formě etických zásad chování.*“ Hendl (2004) dále upozorňuje, že výzkumník by si měl být vědom, že svým jednáním neohrozí účastníky výzkumu a nedopustí se plagiátorství či vytváření nepravdivých výstupů svého výzkumu. Účastníci výzkumu musí být obeznámeni se záměry výzkumníka, spolupráce musí být dobrovolná a nesmí být nijak narušena důstojnost účastníků (Hendl, 2004, s. 29-30). Punch (2008, s. 86): „*Etická odpovědnost výzkumníka zahrnuje všeobecné principy akademické integrity a poctivosti a respekt k ostatním lidem, kteří se na výzkumu podílejí.*“ Dále by si měl být výzkumník vědom, že má povinnosti vůči účastníkům výzkumu a musí dbát na zachování diskrétnosti a anonymity, proto musí být se získanými informacemi vhodně nakládáno, aby byly použity pouze pro účely výzkumu a nedošlo k jejich zneužití (Punch, 2008, s. 87-88).

Při zpracování výzkumu pro mě bylo klíčové držet se především toho, abych zachovala participantky v anonymitě a zachovala důvěryhodnost a pravdivost sdělených informací. Jako riziko mé výzkumné strategie zařazuji, že výzkumu se zúčastnily pouze dvě participantky, obě byly ženy a obě byly ze stejné doprovázející organizace, čímž nedosahuji

dostatečného vzorku všech pěstounů a výsledky tedy nelze zobecňovat. Obě participantky byly velmi vstřícné, měly zájem o mou práci a uvítaly možnost přispět svými zkušenostmi do výzkumu, což mne velmi mile překvapilo. Mohla však nastat opačná situace, kdy participantkám mohlo být nepříjemné odpovídat na osobní otázky, právě proto bylo pro mne žádoucí participantky předem seznámit se záměrem svého výzkumu, abych předešla neúspěšnému rozhovoru. Při uskutečnění rozhovoru jsem se mohla potýkat s problémem nedostatku soukromí, jelikož se jeden z rozhovorů odehrával v kavárně, bylo proto také zásadní zvolit místo a denní dobu, kdy bude v kavárně co nejvíce klidu. Participantka se také nemusela cítit v kavárně natolik komfortně, jako by se mohla cítit v přirozeném prostředí svého domova. Výhodu však spatřuji v tom, že jsem participantce nenarušila její soukromí a sešli jsme se na neutrálním území. Jelikož jsem volbu místa uskutečnění rozhovoru vždy nechala na participantkách, mohla jsem rozhovory uskutečnit v prostředí, které samy uznaly za komfortní. Významné riziko pro sběr mých dat by mohlo nastat v případě, že by některá z participantek nesouhlasila s nahráváním rozhovoru, tím pádem bych přišla o možnost zaznamenat jejich přesné reakce a odpovědi, ke kterým jsem se mohla po celou dobu vyhodnocování výzkumu vracet. Jisté riziko jsem vnímala také z důvodu volby polostrukturovaného rozhovoru, kdy mohly být participantky limitovány pouze na moje otázky, čemuž jsem se snažila předcházet tím, že jsem do rozhovoru nijak výrazně nevstupovala, čímž jsem však přispěla riziku, že participantky se nedržely tématu otázky. Během rozhovoru jsem vnímala, že pro participantky je mnohem přirozenější a možná až jednodušší hovořit o svých zkušenostech s pěstounskými dětmi než jejich cestě k pěstounství. Obavu z omezení polostrukturovaného rozhovoru jsem s participantkami refletovala a obě byly rády, že jsem otázky měla předem připravené a rozhovor tak získal strukturu a časový rámeček. V obou případech jsem uvítala možnost dalšího telefonického a e-mailového kontaktu, kdy mi participantky mohly doplnit chybějící informace.

5 KAZUISTIKY

V této kapitole věnuji již samotným kazuistikám, které vyhodnotím v závěrečné diskuzi. Jak jsem již avizovala výše, tak participantkám byla změněna jména. V první kazuistice se nám představuje paní Kateřina, dlouhodobá pěstounka, ve druhé kazuistice paní Alice, pěstounka na přechodnou dobu.

V první části kazuistiky se věnuji představení participantky a jejímu příběhu. Popisují, jak se dostala k PP, jaká byla její motivace a jaké má vyhlídky do budoucna. Svou část zde má také biologická rodina. Následuje pohled participantky na proces zprostředkování PP, přípravu na PP a také její názor na spolupráci se sociálními pracovníky a dalšími odborníky. V neposlední řadě kazuistika obsahuje osobní zkušenosti z péče o pěstounské děti.

5.1 Kazuistika 1: Dlouhodobá pěstounská péče

Paní Kateřina se stala dlouhodobou pěstounkou i se svým (dnes již bývalým) manželem před jedenácti lety ve svých padesáti letech. Paní Kateřina má čtyři biologické děti, které dnes již také mají své rodiny. Žije v malé vesnici nedaleko maloměsta v rodinném domě. V pěstounské péči měla již čtyři děti, z toho dvě se navrátily do své biologické rodiny a dvě má stále v péči. O pěstounství začala přemýšlet poté, co viděla v televizi reklamu, že se hledají pěstouni. Původcem celého nápadu byla tedy paní Kateřina, a když to probrala s manželem, tak ten souhlasil. Hlavním důvodem, proč do pěstounství s manželem šli, byla skutečnost, že jejich děti už odrostly a osamostatnily se, žil s nimi jen nejmladší čtrnáctiletý syn a doma jim to tak přišlo prázdné. Za prvotní motivaci však paní Kateřina považuje pomoc dětem a vytvoření rodiny pro ně, aby mohly zažít, jak to v rodině chodí, protože toho se jim v dětském domově nedostane. Paní Kateřina cítí, že s ohledem na svůj věk jsou momentálně svěřené děti její poslední.

Rodina paní Kateřiny reagovala na pěstounství různě. Její maminka, která žije ve stejném domě, byla ráda a svou dceru podpořila. Děti paní Kateřiny s PP nikdy problém neměly, až na její dceru, která celou situaci nesla velmi špatně, přestože už s rodinou nebydlela a měla svou vlastní rodinu. Paní Kateřině však pomohlo, že díky přípravě věděla, že nesouhlas biologických dětí s rozhodnutím rodičů stát se pěstouny není ojedinělé. Paní Kateřina se dceři vždy snažila vysvětlit, že to, že má děti v PP, neznamená, že ji nemá ráda. Dnes vidí, že problém je i v tom, že dcera má pocit, že by se mohla věnovat více svým

vnoučatům. Paní Kateřina se snaží, aby svou rodinu neupozadovala. Co se týče okolí paní Kateřiny, tak přestože žijí na malé vesnici, tak se s negativními ohlasy nikdy nesetkala.

Jejich proces zprostředkování PP začal na OSPOD v místě bydliště, kde s nimi vyplnili potřebné dokumenty, které se posléze poslali na kraj. Na obecním úřadě dostali nějaké brožury a přihlášku, kterou poté odeslali na krajský úřad. Na obecním úřadě jim také především doporučili návštěvu doprovázející organizace, kde jim psycholožka blíže představila PP. Hlavní spolupráce se tedy odehrávala až na kraji, kde absolvovali velké množství testů. Na krajském úřadě měla paní Kateřina s manželem vyplnit obsáhlý dotazník o pěti stech otázkách, který poté vyhodnocovala psycholožka. Že testem prošli, se dozvěděli ještě ten den, a paní Kateřinu překvapilo, že byla ze strany ostatních žadatelů velká neúspěšnost. Dále absolvovali pohovor s psycholožkou. Z toho měla paní Kateřina příjemný pocit. Po úspěšném splnění všech náležitostí tak mohli absolvovat přípravu. Na přípravě, která se skládala z deseti sezení, se na každém z nich probírala jiná témata. Paní Kateřina si zejména vybavuje, že na přípravu byli pozváni pěstouni, kteří žadatelům o PP vyprávěli o svých zkušenostech. I paní Kateřina je nyní zvána na přípravy, aby předala žadatelům povědomí o práci s biologickou rodinou dětí, protože se na to sama velmi zaměřuje. Přípravu paní Kateřina pokládá za důležitou především proto, aby pěstouny poté nepřekvapilo chování pěstounských dětí i jejich biologické rodiny.

Na celém procesu paní Kateřinu překvapilo, že proces nebyl dlouhý a již do roka od podání žádosti měli v péči děti. Tuto dobu tak hodnotí jako krátkou a přijatelnou, při které nedocházelo k žádnému zdržení. Sama však poznamenává, že u někoho je proces delší, to však považuje ve většině případů za opodstatněné, neboť pěstounem se nemůže stát každý a musí být řádně prověřen a připraven, než mu bude svěřeno dítě do péče.

Na přípravě byla paní Kateřina připravována na různé typy dětí, které by k nim do rodiny mohly přijít. Většinou jim byly na přípravě představovány opravdu těžké případy, takže z toho měla obavu. Ta se později ukázala jako zbytečná, a když k nim děti přišly, tak jim vše přišlo jednodušší než na přípravě. Paní Kateřina vnímá, že za to však vděčí výborné přípravě, díky které jí PP překvapila už jediné pozitivně. Dodává však, že měli nejspíš i velké štěstí, že jim na kraji přidělili zrovna tyto děti. V průběhu procesu se motivace paní Kateřiny nezměnila. Po absolvování přípravy měla s manželem možnost ujasnit si své představy o dítěti. Paní Kateřina vždy chtěla pečovat o děti starší šesti let. Nikdy neměla touhu pečovat o malé děti, zvláště ne o miminka. Měla pocit, že její volba směřuje ke starším dětem. Nikdy však od pěstounských dětí nic neočekávala a jejím cílem je dovést tyto děti až do plnoletosti a co nejlépe je připravit na dospělý život. Jako pěstounka se snaží, aby děti neměly

v dospělosti těžkosti a mohly bez problémů žít samostatný a šťastný život. Před přijetím dítěte měli vždy možnost odmítnout, avšak paní Kateřina je toho názoru, že by dítě odmítnout nemohla.

Paní Kateřina si velmi váží doprovázející organizace, protože OSPOD nespolupracuje tak, jak by si představovala. Paní Kateřina již několikrát potřebovala pomoc ze strany OSPOD, bohužel se jim ale nikdy nedovolala a z jejich strany vnímá naprosto minimální podporu, proto se obrací hlavně na svou doprovázející organizaci, která jí je vždy k dispozici. Pracovníci OSPOD k nim do domácnosti přijíždějí každé dva a až tři měsíce a při jejich návštěvě se ptají dětí, jak se jim daří, jak prospívají ve škole a zda se vídají s biologickou rodinou. Doprovázející organizace mnohem častěji komunikuje a snaží se, aby to měli na cestě pěstounstvím jednodušší. Bez pomoci doprovázející organizace si to paní Kateřina nedokáže představit a cítí od nich velkou podporu.

Ted, když jim rodinou prošly již čtyři děti, tak paní Kateřina vnímá, že každé dítě je jiné a každé potřebuje individuální přístup. Ve spoustě případů však nevidí velký rozdíl oproti výchově jejich biologických dětí, kdy taky společně neustále řešili udržování pořádku a přípravy do školy. Paní Kateřina se snaží šetřit energií a nedávat jí do všeho. Když se cítí přetížena nebo něco nepovažuje za podstatné, dokáže to jednoduše opomenout a nevěnovat tomu pozornost.

Nezanedbatelná část PP je v kontaktu biologické rodiny s pěstounskými dětmi. Paní Kateřina považuje kontakt dětí s rodiči za zásadní a snaží se mu, když je to možné, vycházet naproti. Také by nikdy nedokázala říct pěstounským dětem něco špatného o jejich rodičích. Sama však uznává, že pro některé pěstouny je toto téma velmi obtížné a spíše preferují oddělení pěstounských dětí od svých biologických rodičů. Paní Kateřina uvedla, že ví, že to může být zvláštní, ale pro ni je velmi důležité, aby bylo možné zprostředkovat dětem kontakt s jejich biologickou rodinou. Poznává, že u některých dětí však trvalo déle, než se vytvořila možnost setkávání s biologickou rodinou a byla zapotřebí velká iniciativa, jak z její strany, tak ze strany biologické rodiny. Právě i díky tomu se dvě děti, které paní Kateřina měla v péči pět let, mohly nakonec vrátit do své biologické rodiny. V tomto případě inicioval kontakt starší sourozenec pěstounských dětí a teprve poté se přidali i jejich rodiče. Paní Kateřina má pocit, že toto je někdy způsobeno tím, že se rodiče dětí stydí za svou situaci a myslí si, že pěstounská rodina toho dětem dokáže poskytnout více. Když však biologičtí rodiče viděli, že je jejich kontakt s dětmi vítán, stala se pro ně situace mnohem snazší. Paní Kateřina byla ale zklamaná ze šetření ze strany OSPOD, protože podmínky pro přijetí dětí nebyly v rodině ideální. Každopádně děti byly velmi rády, že jsou zpět ve své rodině a paní

Kateřina jim toto vřdycky velmi přála. Přesto na začátku PP vůbec nepočítala s tím, že by mohla nastat situace, že by děti odešly z rodiny dříve než v plnoletosti. Právě z tohoto důvodu si zvolila dlouhodobou PP a o PPPD nikdy nepřemýšlela. Když děti předávala zpět do péče jejich rodičů, tak samozřejmě cítila lítost, ale řekla si, že je přece dospělý člověk a že to musí pro ty děti zvládnout. Velmi jí pomohlo, když viděla, že se děti do své rodiny velmi těší a sama věřila, že budou šťastné. Dle jejího názoru je mnohem snazší děti předávat zpět do vlastní rodiny, kam chtějí, než někomu cizímu. Paní Kateřina se rozplakala, když mi líčila, že by si přála, aby se všechny děti mohly vrátit do své rodiny a šťastně tam žít. Přestože ona sama by se pěstounským dětem rozdala, tak ony vždy budou milovat svoji biologickou rodinu víc, stejně jako ona bude vždy milovat více svoje biologické děti. Paní Kateřina by si velmi přála, aby i ti rodiče dokázali dětem lásku vrátit a uzpůsobit podmínky v rodině natolik, aby se děti mohly vrátit domů. Sama však upozorňuje, že děti by do péče svých rodičů nebyly nikdy svěřeny, pokud by s tím samy nesouhlasily. Paní Kateřina však zažívá, že se pěstounské děti velmi těší zpátky do své biologické rodiny. Jedno z dětí, které se vrátilo do své biologické rodiny, jí samo řeklo, že se sice doma nemají, co se týče hmotných věcí, úplně dobře, ale přesto se mají lépe.

5.2 Kazuistika 2: Pěstounská péče na přechodnou dobu

Paní Alice se stala pěstounkou na přechodnou dobu před deseti lety, ve svých čtyřiceti šesti letech. Žije sama v bytě na maloměstě. Paní Alice se rozhodla stát pěstounkou poté, co její dvě děti vyrostly a odstěhovaly se. Paní Alice se vdávala mladá, strávila mnoho let doma s dětmi a poté co ovdověla, tak si začala hledat práci. Nejdříve dělala chůvu a uklízela domácnosti. Nakonec však i děti, které hlídala, začaly odrůstat a paní Alice cítila, že potřebuje změnu. Stále však chtěla pracovat s dětmi a především dělat práci, která pro ni má smysl, protože si nedokáže představit, že by dělala něco, co nemá smysl. Vnímala však, že vždy, když se vrátí z běžné práce, tak bude doma sama. O PP přemýšlela již dříve, ale stále čekala, až do jejího života přijde někdo, kdo do toho půjde s ní. Nakonec se rozhodla, že již čekat nebude a odhodlala se, stát se pěstounkou sama. Paní Alice cítí, že její práce velmi pomáhá pěstounským dětem, a přestože na ni většina z nich zapomene, tak ví, že to všechno má pro ně velký smysl, a to je to nejdůležitější. Paní Alici bylo řečeno, že PPPD lze vykonávat pouze pět let, jelikož se jedná o emocionálně náročnou formu PP. Paní Alice však začíná devátý rok, stále nekončí a věří, že to ještě pár let zvládne. Nyní má v péči již jedenácté dítě.

Biologické děti paní Alice byly z PP nadšené a řekly, že si ani nedovedou představit, že by měla dělat něco jiného. Paní Alice však dodává, že dnes nejspíš už tak nadšené nejsou, protože nemá tolik času na vnoučata a kolikrát by ona sama spíše potřebovala pomoc s dětmi. Děti paní Alice, přestože již byly dospělé, se chtěly účastnit pohovoru s psychologkou, který patří k přípravě. Paní Alice vidí, že to pro všechny bylo velmi přínosné, neboť pohovor měl podobu rodinné psychoterapie, a přestože neměli rodinné problémy, tak bylo moc hezké, že si mohli říct i věci, které si doma běžně neříkají. Hůře celou situaci nesli její tchýně s tchánem, kteří při návštěvách dělali, že žádné dítě neexistuje. Nyní je situace lepší, ale odstup tam stále je.

Paní Alice vnímá, že proces zprostředkování PP funguje velmi dobře. Když však poprvé přišla na OSPOD, tak jí, jako samoživitelce, byla PP sociální pracovníci rozmlouvána, že je to příliš náročné a zda to chce doopravdy dělat. Dnes však chápe, proč jí to pracovnice říkala. Alespoň tím zájemci získají ujištění, že když PP opravdu chtějí dělat, tak je od toho nikdo a nic neodradí. Paní Alice věří, že když už někdy mají zájemci „růžové brýle“, tak jim je na přípravě sundají. Každý je jinak nastavený a každý má jinou představu a od toho je tu příprava, aby zájemcům mohla dát reálnou představu o PPPD. Dále byla její žádost v řešení krajského úřadu, kdy paní Alici čekalo setkání s psychologkou a šetření OSPOD u ní doma. Na krajském úřadě vyplnila dotazník, který byl asi na tři hodiny, což paní Alici překvapilo, neboť nečekala, že to bude trvat tak dlouho. Poté byla pozvána na setkání s psychologkou, které se týkalo jejího vyplnění dotazníku, aby si psychologka ujasnila některé informace.

S psychologkami poté probíhá celá příprava, která se skládá z různých zážitkových her, základů první pomoci, setkání s pěstouny, pracovníky dětských domovů a pracovníků krajského úřadu aj. Během přípravy paní Alice absolvovala skupinové i individuální schůzky s psychologkami, kde se probíralo její dětství až po dospělost. Cílem bylo získat od zájemců co největší reakce, aby se zjistilo, jak dokáží fungovat ve stresu. Z těchto setkání si dělaly psychologky zápisy, ze kterých nakonec vznikla celková zpráva, zda doporučují zájemce zařadit do evidence uchazečů o PP. Paní Alice je toho názoru, že příprava, kterou si prošla, byla kvalitní. Dnes již paní Alici zvou na přípravy, aby mohla zájemcům představit své zkušenosti a odpovědět na jejich otázky. Přestože od doby, co absolvovala přípravu, je to několik let a již se mnoho pracovníků prostrídalo, tak příprava dle jejího názoru funguje stále dobře. Paní Alice hodnotí, že ji příprava připravila maximálně, přesto se však na PPPD připravit nejde. Vždy vás něco překvapí. Každý případ je jiný a konkrétně uvádí, že když si brala dítě z porodnice, které mělo následně jít do osvojení, neboť matka byla cizinka, která poté odjela do zahraničí, tak přesto dítě za měsíc bylo předáno zpět matce. Paní Alice toto

komentuje, že se člověk musí při PP připravit na velké dobrodružství, neboť neví, co bude zítra, natož za měsíc.

Paní Alice popisuje, že její zkušenosti se sociálními pracovníky OSPOD jsou rozdílné a nelze pracovníky hodnotit jako celek, neboť je to vždy o konkrétním člověku. Někteří sociální pracovníci pravidelně komunikují a zajímají se o situaci dětí, zatímco některé nikdy ani neviděla. Podle ní je to tedy skutečně o lidech, ale míní, že nikdy neměla žádnou vyloženě negativní zkušenost, kdy by nesouzněla s konkrétním sociálním pracovníkem. Paní Alice by si přála, aby úřady pěstouny braly jako rovnocenné partnery, protože cítí, že někdy jsou bráni jako ti, co mají pečovat o děti a do ničeho nemluvit. Paní Alice, přestože to nedělá ráda, již některé děti odmítla, když zhodnotila, že by to pro ni bylo příliš náročné, neboť je důležité znát své hranice, aby byla schopná se o děti postarat, tak jak potřebují. Když však jednou odmítla z vlastních zdravotních důvodů dítě s hendikepem, protože by jej nezvládala nosit, tak jí to bylo od pracovníků OSPOD ještě dlouhou dobu vyčítáno. I při návštěvě dalšího dítěte byla řeč stále odváděna na to, že si dovolila předchozí dítě odmítnout. Co se však týče doprovázející organizace, tak tu hodnotí velmi kladně. Kdykoliv paní Alice cokoliv potřebuje, tak jsou tu pro ni a jelikož je sama, tak jí, když je potřeba, také dítě pohlídají. Doprovázející organizace jim jako pěstounům také vyšla vstříc v jejich přání, se každý měsíc setkávat a poskytla jim prostory. Paní Alice je také spokojená, že doprovázející organizace pořádá společné víkendy pro všechny pěstouny. A když pro ně zařizují školení, tak se jich ptají, co by potřebovali a vycházejí jim vstříc i s volbou školitelů. Paní Alice má pocit, že pracovníci na krajském úřadě často vidí za dětmi jenom čísla, a ne reálné děti, ale pěstouni to mají jinak, neboť k nim mají vazbu. Také má dojem, že někteří pracovníci mají již syndrom vyhoření, a proto už nevykonávají svou práci dobře. Také cítí, že ani u soudů není na prvním místě zájem dítěte, ale zájem rodičů, a tak se stává, že přestože rodič nevyvíjí snahu změnit svou situaci, aby si dítě mohl vzít zpět do péče a s dítětem se nevidá, tak se stále čeká. V takovém případě je dítě již přes rok v PPPD a stále se nehledají pro dítě dlouhodobí pěstouni, neboť soud stále dává šanci biologickým rodičům. Paní Alice s tímto postupem nesouhlasí. PPPD má být především krizová služba, která má trvat maximálně rok. Paní Alice se většinou neseťkává se soudci, kteří by se přikláněli k názoru pěstounů a jelikož jsou soudy nepostihnutelné, tak tuto situaci vnímá jako velmi složitou.

Paní Alice považuje za největší přínos PP, že má dítě možnost si vytvořit vazbu, čímž nelze srovnat PP s ústavní výchovou. Také vnímá, že PP přináší prospěch i státu, protože umístění dítěte do PP je levnější než ústavní výchova. Státu také vyrůstají děti, které pravděpodobně nebudou mít v životě takové problémy, jako by mohly mít, pokud by

vyrostaly v dětském domově. Paní Alice míní, že děti z ústavní výchovy, které si v prvním roce života nevytvořily vazbu, nedokáží navázat vztahy a často se neumějí postarat o vlastní děti. Doplňuje, že přestože se někdy z PPPD děti předávají do ústavní výchovy, tak tam již jdou s vytvořenou vazbou, což je velmi důležité. Paní Alice má předávání dětí nastavené způsobem, že když si dítě přebírá, tak k němu přistupuje jako kdyby bylo její vlastní, avšak když už se pro dítě najde rodina, tak si to sama pro sebe zase přenastaví, že už dítě jenom té konkrétní rodině hlídá. Paní Alice při předávání dítěte z PP do osvojení považuje za velmi důležité, aby byla změna pro dítě co nejjednodušší, proto budoucí rodiče s dítětem tráví spoustu času a dělají s ním činnosti, na které je zvyklé. Postupně paní Alice budoucím rodičům přenechává krmení, přebalování a uspávání dítěte, nejprve všemu přihlíží, ale nakonec rodiče nechává s dítětem samotné. S dítětem poté jede i do nového domova, kam s sebou veze jeho peřiny a hračky, aby změna byla co nejjednodušší. Před každým předáním dítěte se od něj snaží odpoutat a už se s ním postupně loučit, proto mu oznamuje, když se mu najde maminka, nebo si pro něj už maminka jede. Paní Alice se před dítětem nikdy nestaví do pozice maminky, ona je pro něj vždy Alice. Za jedno z největších úskalí PP pokládá paní Alice biologickou rodinu pěstounských dětí, zvláště pokud má v péči větší dítě, které má již nějaké zvyky, které je velmi obtížné až mnohdy nemožné změnit. Paní Alice je zklamaná, když s dítětem intenzivně pracuje a snaží se mu pomoci, ale jeho biologičtí rodiče toto úsilí nesdílí a celá snaha poté vyjde vniveč. Pro paní Alici je obtížné se smířit s tím, že nemůže nic udělat, když rodiče dítěti ubližují. Vždy se však snaží dítě co nejvíce podpořit a být tu pro něj. Důležité pro ni je mít jistotu, že ona sama nic nezanedbala a pro dítě dělá maximum.

Paní Alice vnímá jako velmi důležité dětem neustále dávat najevo, že jsou milované, ať se děje cokoli. A přestože se vám nelíbí, co děti dělají, tak to není tak, že by se vám nelíbily ony a nesmíte je za nic odsuzovat. Začátky s každým dítětem paní Alice přirovnává k šestinedělí. Přibližně měsíc také trvá, než se dítě projeví. Paní Alice hovoří o své zkušenosti s desetiletou dívkou, kterou měla na pěstounské péči a ve své původní rodině byla zneužívána. V prvním měsíci byla dívka velmi hodná a se vším souhlasila. Paní Alice dokonce říká, že by si ji hned adoptovala. Nicméně po měsíci, když dívka pochopila, že ji zde nikdo nebude trestat, začala projevovat své emoce. Dívka se považovala za dospělou, neboť v původní rodině se musela starat o domácnost a nedokázala přijmout fakt, že je ještě dítě. Paní Alice přiznává, že při péči o tuto dívku si sáhla na dno a byla to velmi náročná cesta, než si dívka uvědomila, že je stále dítětem a může vyjádřit své potřeby a pocity. Toto následně vedlo k lepšímu porozumění a komunikaci mezi nimi.

Paní Alice by si pro pěstounské děti přála, aby měly všechny trvalou rodinou, která se o ně bude starat a bude je mít ráda takové, jaké jsou. Paní Alice čerpá energii především z dětí, biologických i pěstounských, ale i z lidí okolo sebe. Někdy má však pocit, že už nemá žádnou energii. Paní Alice sdílí, že jako přechodná pěstounka si toho nemůže moc plánovat dopředu, neboť nikdy neví, co přijde. Měsíční pauzu mezi dětmi využívá, aby nabrala síly na další dítě, takže už deset let nebyla na žádné dovolené, v čemž jí také jako samoživitelce brání nedostatek financí.

6 DISKUZE

Mým výzkumným cílem bylo zjistit, jakým způsobem pěstouni vnímají proces zprostředkování, jak vnímají kvalitu přípravy, zda mají dostatečnou oporu ze strany sociálních pracovníků a co jim případně chybí. Svým výzkumem jsem chtěla především poukázat na prožívání a potřeby pěstounů, jelikož PP hraje nezanedbatelnou roli v systému NRP. Je více než vhodné, aby byli pěstouni odborníky ve své „profesi“, zvláště když musí čelit všem specifikům a úskalím, které se k PP pojí. Je to právě dobrá příprava, důsledné vzdělávání a správně nastavená spolupráce mezi pěstouny a sociálními pracovníky, ať už OSPOD nebo doprovázející organizace, co činí pěstouny kompetentními pro péči o pěstounské děti.

Před začátkem výzkumu jsem očekávala, že buď dojde k závěru, že proces PP a příprava na ni je kvalitní a pěstouni mají dostatečnou oporu ze strany sociálních pracovníků, nebo že zjistím, co přesně by pěstouni potřebovali, aby jejich cesta byla co nejjednodušší a jejich péče o děti co nejkvalitnější. Osobně jsem se spíše přikláněla k tomu, aby moje práce přinesla poznatky, které by mohli vyjasnit, co přesně pěstouni potřebují.

Obě participantky byly s procesem zprostředkování PP i následnou přípravou spokojeny. K procesu neměly žádné výrazné výtky a zejména si velmi chválily přípravu, která je kvalitně připravila na přijetí dětí do PP. Co se týče podpory ze strany sociálních pracovníků, tak obě cítí velkou podporu ze strany doprovázející organizace, avšak velmi nízkou kvalitu spolupráce se sociálními pracovníky OSPOD. Zvláště paní Alice, přechodná pěstounka, vidí velký problém, že je pracovníci úřadů neberou jako rovnocenné partnery. Při vyhodnocování části cíle, který se týká otázky, co pěstounům chybí, jsem se především zaměřila na jejich vnímání úskalí a kladů PP. Z výsledků vyplynulo, že pěstouni si uvědomují svou důležitost a pozitivní vliv na pěstounské děti, což považují za největší klad. Pro paní Alici je velmi důležité dávat dětem neustále najevo, že jsou milované, ať se děje cokoliv a přijímat je takové, jaké jsou. Pro paní Kateřinu je zase nejdůležitější zajistit dětem kontakt s biologickou rodinou a v nejlepším případě jejich návrat do ní. Jako největší úskalí PP obě považují biologickou rodinu, s rozdílem, že paní Alice tu pěstounskou a paní Kateřina svou biologickou. Z tohoto pohledu je tedy biologická rodina pěstounů i pěstounských dětí oblast, které by se měl při přípravě věnovat zřetel.

Při vyhodnocování kazuistik jsem také našla u participantek mnoho podobností. Ku příkladu obě participantky mají velmi podobnou motivaci pro výkon PP. Obě se rozhodly

pro PP až když jejich děti dospěly a doma jim to bez nich přišlo prázdné. Obě však považují PP především za službu dítěti a od dětí neočekávají nic na oplátku. Pojí je také to, že chtějí dětem především pomoci zažít fungující rodinu a vytvořit si zdravé vazby, ze kterých budou čerpat po celý život. Obě si velmi chválí doprovázející organizaci, která je pro ně velkou oporou. Obě také dnes přednáší na přípravách pro budoucí pěstouny, kde jim předávají své zkušenosti. Názor na doprovázející organizaci mají obě participantky shodný, což jsem očekávala, neboť ji mají obě stejnou. Co mě však překvapilo byl negativní názor na OSPOD, protože každá má zkušenosti s jiným OSPOD, toto téma rozvinu níže.

Již při psaní teoretické části této práce jsem počítala s tím, že biologická rodina je velmi důležitá, jak pro pěstouny, tak pro pěstounské děti, avšak nepočítala jsem s negativními ohlasy ze strany dospělých dětí, které s rodinou již nežijí. Mylně jsem se domnívala, že v tomto případě nebude pro dospělé děti příchod nových dětí do rodiny problémem. Právě z tohoto důvodu jsem do kapitoly o biologické rodině zahrнула především děti mladšího věku. Původně jsem měla za cíl se tématu biologické rodiny dotknout pouze okrajově, avšak pro obě respondentky, zejména potom pro paní Kateřinu, dlouhodobou pěstounku, bylo toto téma zásadní. Proto cítím, že je důležité tyto poznatky více rozvinout v diskuzi a porovnat je s teoretickou částí. Paní Alici obě dvě děti na její cestě pěstounstvím podpořily a samy se chtěly o PP dozvědět co nejvíce, zatímco paní Kateřina se od své dcery setkala s nepochopením a s nesouhlasem. Zezulová (2012) doporučuje, aby se do procesu příprav na přijetí dítěte do rodiny připravila celá rodina, ať už užší, tak i ta širší (Zezulová, 2012, s. 27). Konečná dle Schooler (2003) dále doporučuje, aby byla rodina dopředu seznámena se všemi změnami, které se dotknou nového prostředí a jaká bude jejich nová role (Konečná dle Schooler, 2003, s. 93). Tato negativní reakce může tedy pramenit z nedostatečné přípravy na příchod pěstounského dítěte do rodiny či z nejistoty, zda nový člen rodiny nepřipraví stávajícího člena o pozornost ze strany rodiče. Rizikem také může být fakt, že člen rodiny není připraven na novou roli a změny v rodině.

Paní Alice se zase setkává s nepochopením ze strany biologických rodičů, kdy návštěvy dítě zraňují. McNair Blatt (2000) popisuje, že bez vzájemného respektu a pochopení můžou být tyto návštěvy pro pěstounské děti i pěstouny náročné a je proto zapotřebí, aby pěstoun dal dítěti najevo své pochopení a ujištění (McNair Blatt, s. 40, 2000). Při těchto situacích je žádoucí, aby byl pěstoun připraven, že i tento případ může nastat a případně se měl na koho obrátit pro pomoc s řešením situace, pokud by pro něj byla již neúnosná.

Dále bych se ráda zaměřila na další překvapivé zjištění a tím je celková nespokojenost se sociálními pracovníky OSPOD. Paní Alice se setkala už při návštěvě obecního úřadu

s negativní reakcí, že se jako samoživitelka chce stát pěstounkou a pracovnice jí chtěla od jejího plánu odradit. Paní Alice však vnímá, že i tato reakce je pochopitelná, protože když je žadatel pro PP plně rozhodnut, tak jej už nikdo neodradí. Otázkou zůstává, nakolik je toto jednání profesionální, neboť dle Pazlarové (2016) by tito pracovníci měli dbát na dobrý první dojem a nahlížet na PP optimisticky. Vzhledem k tomu, že právě tento pracovník je pro žadatele prvním průvodcem na jeho cestě pěstounstvím, se domnívám, že je důležité, aby nebyl tento první dojem negativní, jak vůči PP, tak vůči žadateli (Pazlarová, 2016, 27; 32). Paní Kateřina se zvláště potýkala s problémem, že když potřebovala, tak nikdy nebyla schopná se s pracovníky OSPOD spojit. Dle jejího názoru pracovníci OSPOD nespolupracují v takové míře, jak by potřebovala a necítí od nich podporu. Paní Kateřina je také zklamaná, že když se dvě děti z její péče vracely zpět do rodiny, tak dle jejího názoru nebylo provedeno řádné sociální šetření vhodných podmínek pro péči o děti. Také paní Alice nemá s pracovníky OSPOD zcela pozitivní zkušenosti, přesto se ale nesetkala s jednoznačně negativním přístupem. Dle jejího názoru někteří pracovníci komunikují a někteří nenavážou kontakt vůbec. Obecně však u pracovníků úřadů cítí, že pěstouni nejsou chápáni jako rovnocenní partneři, a že je PP brána pouze jako profese, která si má udržovat jisté citové hranice. Z mého hlediska je citová vazba na PP jedním z nejdůležitějších aspektů, neboť napomáhá dětem uzdravit se z citové deprivace. Osobně vnímám téma špatné praxe sociálních pracovníků OSPOD jako velmi problematické, neboť se jedná o zaměření, na které se kladou velmi vysoké nároky. Matoušek (2016) předkládá, že pracovníci OSPOD často čelí předsudkům a vzhledem k tomu, že se jedná o zaměstnance státního sektoru, tak jsou chápáni jako nekompromisní a méně přístupní než sociální pracovníci např. doprovázející organizace (Matoušek, 2016, s. 7). Sociální pracovníci OSPOD a sociální pracovníci doprovázejících organizací mají rozdílné povinnosti, přestože stejný cíl, kterým je dosáhnout kvalitní péče o děti v PP. Z dostupných výsledků mám pocit, že nedochází k dostatečné vzájemné komunikaci, kdy by bylo jasné dané, co je v čí kompetenci a jak pracovat v případě problému. Přestože zřejmě z hlediska času a kapacit není možné pro pracovníky OSPOD reagovat ihned, jak tomu je v případě doprovázející organizace, nemělo by docházet k situacím, kdy pěstoun není schopen navázat kontakt s OSPOD, nebo kdy jsou jeho názory a potřeby přehlíženy.

Pro všechny subjekty, tedy pěstouny, sociální pracovníky a další odborníky je PP závazek, který nemůže být úspěšný bez zapojení všech stran. Je zapotřebí vzájemný respekt a podpora, dobrá komunikace, odbornost a schopnost individuálního posouzení, v neposlední řadě také reflexe, díky které je možné zhodnotit, co se podařilo a co je třeba ještě zlepšit. Dle mého názoru by dobrá praxe PP měla zahrnovat tyto aspekty, spolu se zaměřením na dobro

dítěte a jeho potřeby. Je to bezesporu složitý a významný úkol, který vyžaduje zvláštní péči a pozornost.

Přínos mého výzkumu není aplikovatelný plošně, přesto věřím, že vnáší do problematiky vhled, neboť je příběh každé participantky nezanedbatelný a poukazuje na dobrou i špatnou praxi, se kterou by se mělo dále pracovat. Můj výzkumný cíl by zajisté mohl být rozvinut v daleko podrobnějším výzkumu, kdyby byl zkoumaný větší výzkumný vzorek formou kvantitativního výzkumu. Zároveň tento výzkum pobízí ke zkoumání kvality podpory ze strany sociálních pracovníků, na což byly ve výzkumu značně rozdílné názory.

ZÁVĚR

Na závěr bych ráda shrnula, co jsem ve své práci shledala zajímavým a přínosným pro praxi. Cílem mé práce bylo zjistit, jakým způsobem pěstouni vnímají proces zprostředkování, jak vnímají kvalitu přípravy, zda mají dostatečnou oporu ze strany sociálních pracovníků, a co jim případně chybí. Dle mého názoru byl cíl naplněn a ze získaných údajů vyplynulo, že dotázané pěstounky jsou s procesem zprostředkování PP a následnou přípravou spokojeny a vnímají ji pro praxi využitelnou. Z kazuistik především vzešlo, že velkým tématem je biologická rodina a spolupráce se sociálními pracovníky.

V první kapitole teoretické části bakalářské práce jsem se věnovala představení PP, právům a povinnostem pěstounů a ukazatelům kvality PP, za což považuji dobrou přípravu, následně řádné vzdělávání a správně nastavenou spolupráci mezi pěstouny a spolupracujícími (nejenom) sociálními pracovníky. Poté jsem se zaměřila na jednotlivé formy PP, kdy se využívají a jaké jsou jejich klady a zápory. Dále jsem pokračovala v představení pěstounů a pěstounských dětí, kde jsem popisovala, kdo jsou pěstouni, jaká je jejich motivace a očekávání pro výkon PP, a jaká z toho lze vyvodit rizika. U pěstounských dětí jsem se zaměřila na to, jaké děti přicházejí do PP a jaké jsou jejich pocity a prožívání, na což jsem navázala v následující kapitole věnující se psychickému vývoji dětí v PP. Vysvětluji, jak se mohou chovat děti přicházející do PP, jak toto vše souvisí s attachmentem (vazbou) a riziky psychické deprivace a jak s nimi lze pracovat. Zjistila jsem, že téma attachmentu je pro PP zásadní, neboť se jeho porucha často objevuje u dětí v PP. Další podkapitola se již věnovala biologické rodině pěstounů a pěstounských dětí, kde poskytuji náhled na komunikaci s biologickou rodinou pěstounů a pěstounských dětí, i jak komunikovat s dětmi o jejich rodičích. Z této podkapitoly a následných výsledků výzkumu vyvozují, že je věnován větší důraz na práci s biologickými dětmi mladšího věku, ale s dospělými členy rodiny se již tolik nepracuje, z čehož můžou pramenit různá nedorozumění.

Druhá kapitola se zabírala již samotným procesem zprostředkování PP od první návštěvy OSPOD až po svěřením dítěte pěstounům do péče. Své nepostradatelné místo zde má i příprava na PP, která je důležitá pro zajištění kvality PP a pro jasnější představu o realitě PP.

Třetí kapitola se zaměřuje na roli sociálního pracovníka. V kapitole je popsáno, s jakými sociálními pracovníky se pěstoun dostává do styku, a proč je dobrá spolupráce mezi pěstounem a sociálním pracovníkem důležitá pro kvalitní výkon PP.

Následuje moje výzkumná část. Z výsledku mého výzkumu vyplynulo, že obě participantky byly spokojeny s procesem zprostředkování PP a následnou přípravou. Především zdůraznily důležitost kvalitních příprav. Také ocenily podporu od doprovázející organizace, ale byly nespokojeny s kvalitou spolupráce s pracovníky OSPOD. Obě participantky vnímají biologickou rodinu jako klíčový aspekt, který by měl být brán v úvahu při přípravě na pěstounství.

Tato práce znamenala vývoj i pro mé chápání pěstounské péče, neboť jsem se o toto téma začala zajímat již v prvním ročníku, kdy jsem se v rešerši věnovala motivaci pěstounů, následně jsem se ve své absolventské práci věnovala procesu zprostředkování PP a nyní navazuji s touto prací, kdy se již konkrétně zajímám o potřeby pěstounů. Postoje participantek pro mě byly inspirací pro můj výzkum, neboť nabízejí nový a osobní náhled na danou problematiku a otevírají nová témata. Jsem toho názoru, že přínos mého výzkumu není aplikovatelný plošně, přesto věřím, že z něj lze v praxi čerpat. Především zde vidím příležitost pro další zkoumání v oblasti biologické rodiny pěstounů a dále jejich spokojenosti se spolupracujícími pracovníky. Jelikož jsou pěstouni přímou pečující osobou pro pěstounské děti je více než žádoucí je vyslechnout a více je zapojovat do rozhodování o jejich budoucnosti.

BIBLIOGRAFICKÝ SEZNAM

ARCHER, Caroline. *Dítě v náhradní rodině: [nejčastější problémy při výchově mladších dětí v náhradní rodině]*. Přeložil Petra VLČKOVÁ. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4.

BLAHUTOVÁ, Michaela a ZEZULOVÁ, Dagmar. *Odborná metodika – Hostitelská péče a příprava k ní*. 1. vydání. Zlín: Tigris, 2011. ISBN 978-80-86062-41-9

BOWLBY, John. *Odloučení: kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0076-5.

BRISCH, Karl Heinz. *Bezpečná výchova: budování jisté vztahové vazby mezi rodiči a dětmi*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0063-5.

BUBLEOVÁ, Věduna ... [et al.]. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. 3. přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. ISBN 978-80-87455-30-2.

BUBLEOVÁ, Věduna. *Děti potřebují rodiče, rodiče potřebují děti*. In: KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk (ed.). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.

ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

DĚTI PATŘÍ DOMŮ. 2019. *Manuál provázení pěstounskou péčí* [online]. [cit. 18.8.2023].

Dostupné také z:

https://www.detipatridomu.cz/wpcontent/uploads/2019/07/Manual_provazeni_PP.pdf

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměněné vydání. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8.

GABRIEL, Zbyněk a NOVÁK, Tomáš. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3.

GHEZA, Zuzana a Vladimíra SUCHANCOVÁ. 2021. *Dobrá praxe multidisciplinární spolupráce v oblasti péče o ohrožené děti a jejich rodiny*. *Listy sociální práce*. č. 28, s. 5-7. ISSN 2336-2332.

- GROHOVÁ, Jana. *Dítě v náhradní rodině potřebuje i vaši pomoc!: informace a pracovní listy pro pedagogy*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011. ISBN 978-80-87455-06-7.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- HENDL, Jan. *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-820-1.
- HOFSCHEIDEROVÁ, Anna. *Pěstounství jako služba dítěti*. In: *Dobry pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2018. ISBN 978-80-907053-2-6.
- CHRASTINA, Jan. *Případová studie – metoda kvalitativní výzkumné strategie a designování výzkumu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2019. ISBN 978-80-244-5373-6.
- ILLE, Klára a Hana ZAPLATÍLKOVÁ. *Kontakt dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou*. In: *Dobry pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2018. ISBN 978-80-907053-2-6.
- KELLY, Wendy. *Understanding Children in Foster Care: Identifying and addressing what children learn from maltreatment*. Springer, 2017. ISBN 3319653768.
- KOLUCHOVÁ, Jarmila. *Úskalí adopce a pěstounské péče*. In: KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk (ed.). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.
- KONEČNÁ, Hana. *Na cestě za dítětem: dvě malá křídla*. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1055-6.
- KOVAŘOVIČOVÁ, Jana. *Attachment*. In: *Dobry pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2018. ISBN 978-80-907053-2-6.
- LANGMEIER, Josef a MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. 3., dopln. vyd. Praha: Avicenum, 1974.
- LEXOVÁ, Jana. *Dohody o výkonu pěstounské péče a individuální plánování podpory*. In: PAZLAROVÁ, Hana (ed.). *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profesu*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1020-7.

- LUSKOVÁ, Daniela. *Vzdělávání pěstounů je součástí sociální práce*. In: *Dobry pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2018. ISBN 978-80-907053-2-6.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 7. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0853-2.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Profese pracovníka OSPOD a její rámeček*. In: MATOUŠEK, Oldřich a PAZLAROVÁ, Hana. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3336-7.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Předmluva*. In: MATOUŠEK, Oldřich a PAZLAROVÁ, Hana. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3336-7.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
- MCNAIR BLATT, Susan. *A Guidebook for Raising Foster Children*. Bloomsbury Publishing USA, 2000. ISBN 0313000395.
- MERTIN, Václav. *Ze zkušeností dětského psychologa: na co se často ptáte*. Praha: Scientia, 2004. ISBN 80-7183-316-9.
- NOVOTNÁ, Eva. *Náhradní rodinná péče v České republice*. In: *Dobry pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2018. ISBN 978-80-907053-2-6.
- NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠTOVÍČKOVÁ, Magdaléna (ed.). *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, 2019. ISBN 978-80-7571-025-3.4
- NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde Praha, 2012. ISBN 978-80-86131-91-7.
- PAZLAROVÁ, Hana (ed.). *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1020-7.
- PTÁČEK, Radek. *Osobnost pěstouna*. In: PAZLAROVÁ, Hana (ed.). *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1020-7.
- PUNCH, Keith. *Úspěšný návrh výzkumu*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-468-7.

PURVIS, Karyn B.; CROSS, David R. a SUNSHINE, Wendy Lyons. *Dítě v nové rodině*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4535-0.

RYCHLIK, Daniel a Eva HRBÁČKOVÁ. *Jak se stát pěstounem, výběr a příprava pěstounů*. In: *Dobry pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2018. ISBN 978-80-907053-2-6.

ŘEZÁČ, Karel. 2016. Dopady diskurzů sociální práce na doprovázející organizace pěstounské péče. *Sociální práce / Sociální práca*, č. 6, s. 86-96. ISSN 1213-6204.

SINCLAIR, Ian [et al.]. *Foster Children: Where They Go and How They Get On*. Jessica Kingsley Publishers, 2005. ISBN 1846421365.

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.

ŠUSTROVÁ, Alena. *Doprovázení pěstounských rodin*. In: *Dobry pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2018. ISBN 978-80-907053-2-6.

ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára a kol., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-262-0644-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012. ISBN 978-80-87455-14-2.

WALKER, Ian. *Výzkumné metody a statistika. Z pohledu psychologie*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-3920-5.

WINNETTE, Petra. *Možek, mysl, chování, stres, attachment a děti v pěstounské péči*. In: *Dobry pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2018. ISBN 978-80-907053-2-6.

ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0065-9.

SEZNAM ZKRATEK

Pěstounská péče – PP

Pěstounská péče na přechodnou dobu – PPPD

Příbuzenská pěstounská péče – PPP

Hostitelská péče – HP

Náhradní rodinná péče – NRP

Orgán sociálně-právní ochrany dětí

ANOTACE

Cílem mé práce je zjistit, jakým způsobem pěstouni vnímají proces zprostředkování, jak vnímají kvalitu přípravy, zda mají dostatečnou oporu ze strany sociálních pracovníků, a co jim případně chybí. V této bakalářské práci představuji pěstounskou péči, její jednotlivé formy a hlavní účastníky – pěstouny, pěstounské děti a sociální pracovníky. Zabývám se potřebami a názory pěstounů, o psychický vývoj dětí v pěstounské péči, biologickou rodinou pěstounů i pěstounských dětí, i rolí sociálního pracovníka. V neposlední řadě se věnuji také procesu zprostředkování pěstounské péče a připravám na ni.

Klíčová slova: náhradní rodinná péče, pěstounská péče, zprostředkování pěstounské péče, příprava na pěstounskou péči, pěstoun, pěstounské děti, sociální pracovník, sociální práce, pohled pěstounů

ANNOTATION

The goal of my work is to find out how foster parents perceive the mediation process, how they perceive the quality of preparation, whether they have sufficient support from social workers, and what they may be missing. In this bachelor's thesis, I present foster care, its individual forms and the main participants – foster parents, foster children and social workers. I deal with the needs and opinions of foster parents, the psychological development of children in foster care, the biological family of foster parents and foster children, and the role of a social worker. Last but not least, I also deal with the process of mediating foster care and preparations for it.

Key words: foster care, preparation for foster care, foster parent, foster children, social worker, social work, perspective of foster parents